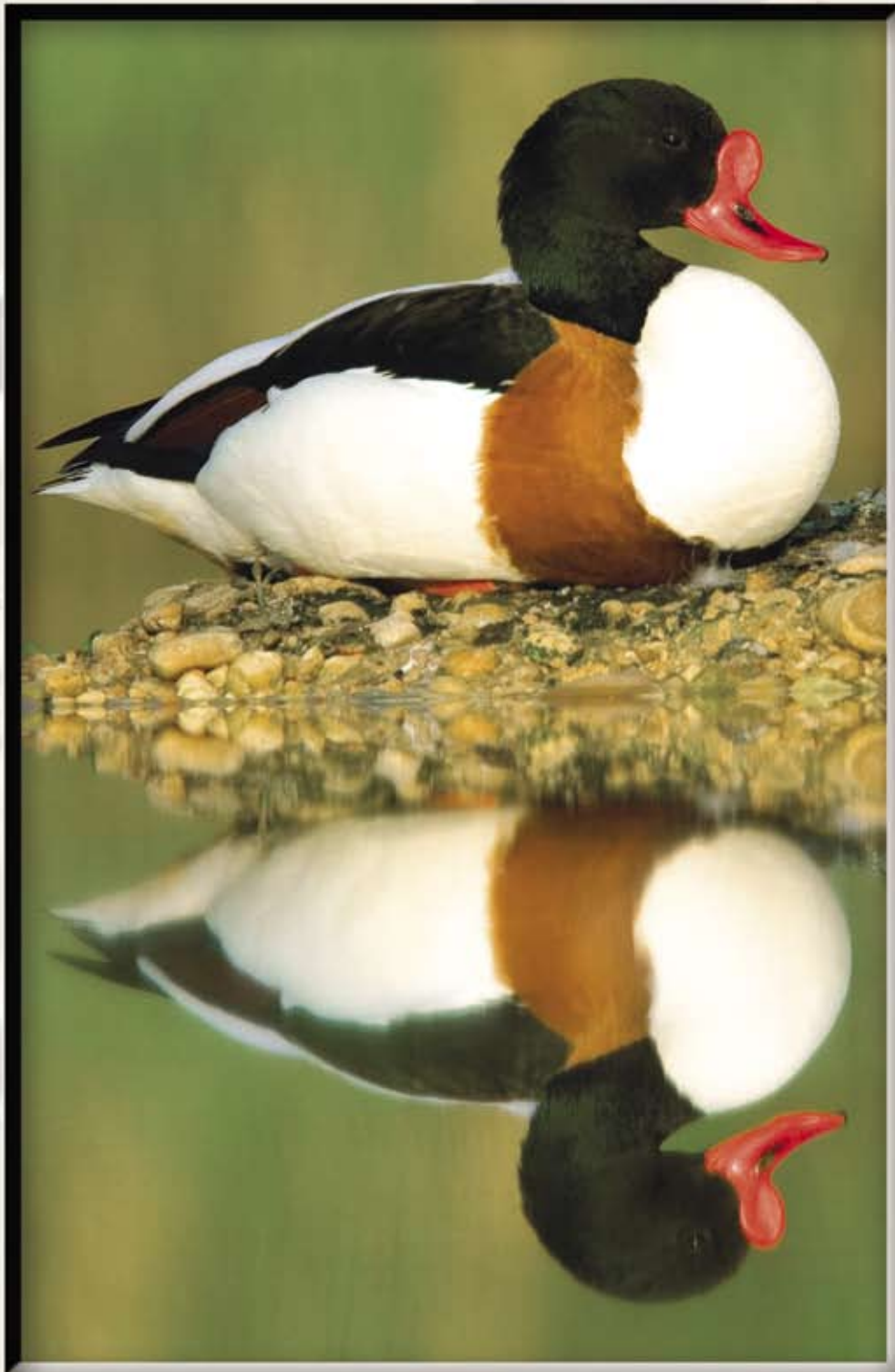

MADÁRTÁVVLAT

Madártani és természetvédelmi folyóirat

XVII. évf. 2. szám – 2010/nyár

A füstös fecske • Kontinentális hódítók • A madármentés kérdései

MADÁR HATÁROZÓ

SZÜRKE GÉM – VÖRÖS GÉM

Madárhatározó rovatumkban ezúttal a nagyobb termetű gémfélék két hazai faját mutatjuk be olvasóinknak. A fehér színű nagy kócsagtól e két gémfaj jól megkülönböztethető a mintázott tollazat alapján. A vörös gem rejtettebb életmódú madár, a nádas sűrűjében éli mindennapjait, s jobbra csak röptében figyelünk fel rá, míg a szürke gem gyakorta látható a nyíltabb területeken is, újabban pedig már a nagyvárosokban is megfigyelhető.

A **vörös gem** (*Ardea purpurea*) terepen meglehetősen sötét tollazatú madárnak tűnik, legkönnyebben a szürke gémmel téveszthető össze. Nyaka vékonyabb, feje kisebb, a szemtájéktól fekete csíkozott fut végig a vöröses alapszínű nyakon. A fejtető fekete színű. A sötétszürke szárnytollakon lilásbarna árnyalat figyelhető meg. Vonuló faj, főbb telelőterületei a Szaharától délre találhatók. Tavasszal a vörös gem általában április elején érkezik költőterületére, és október táján indul telelőterületére.

Vörös gem röpképe

Vörös gem

Szürke gem

A **szürke gem** (*Ardea cinerea*) rokonánál nagyobb testű gémféle. Gyakran költ nagy gémtelpeken, ártéri fákön, ritkábban nádasokban is. Felsőteste sötétszürke árnyalatú, hasoldala szürkésfehér. A felnőtt példányok fejteteje és homloka fehér színű (a fiataloké sötétszürke). Nyaka halvány szürkésfehér, a vörös geménél finomabb mintázattal. Röptében – más gémekhez hasonlóan – nyakát behajlítja (ez alapján könnyen elkülöníthető a szintén nagy termetű gólyáktól és darvaktól).

Grafika: Kókay Szabolcs - www.kokay.hu

Kiadja a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) kiemelten közhasznú társadalmi szervezet

A madárbarát Magyarországiért

1121 Budapest, Költő utca 21.
Tel: 275-62-47
Fax: 275-62-67
www.mme.hu

Főszerkesztő: Ujhelyi Péter

Munkatársak:

Bagyura János Kerecsenvédelem
Fáter Imre Tűzokvédelem
Hadari Tibor Faunisztika
Horváth Márton Parlagias-védelem
Horváth Zsolt Természetvédelem
Kaiser Mónika MME-hírek
Karcza Zsolt Vonuláskutatás
Králl Attila Natura 2000
Lovászi Péter Gólyavédelem
Magyar Gábor Általános madártan
Nagy Károly Monitoring
Orbán Zoltán Társadalmi kapcsolatok
Péchy Tamás Rákospipera-védelem
Szép Tibor Általános madártan

Tudományos tanácsadók:

Aradi Csaba (Hortobágyi Nemzeti Park, ny. ig.)
Csányi Vilmos (akadémikus, ELTE Etológiai Tanszék, ny. tszvez.)
Csorba Gábor (Magyar Természettudományi Múzeum Állattára)
Csörgő Tibor (ELTE TTK, Biológiai Intézet)
Fekete Gábor (akadémikus, MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet)
Kordos László (Magyar Állami Földtani Intézet)
Láng István (akadémikus, MTA elnöki tanácsadó)
Molnár V. Attila (Debreceni Egyetem, Növényzeti Tanszék)
Papp László (akadémikus, MTA-MTM Állatökológiai Kutatócsoport)
Somogyi Péter (akadémikus, Anatomical Neuropharmacology Unit, University of Oxford)

Fotográfiai tanácsadók:

J. Artyuhin • **Berta Béla** • **Forrásy Csaba**
Imre Tamás • **Kalotás Zsolt** • **Kármán Balázs**
Máté Bence • **Nehéz László** • **Novák László**
Streit Béla • **Suhayda László** • **Vizúr János**

Grafikusok: **Kókay Szabolcs**, **Matyikó Tibor**,
Zsoldos Márton

Tipográfia: **Gór András**
Tördelés, nyomdai előkészítés: **Kitaibel Bt.**
Szerkesztőségi titkár: **Bányai Lászlóné**
Terjesztés: **Harangi István**

Alapító főszerkesztő: **Schmidt Egon**
Felelős kiadó: **Halmos Gergő** az MME igazgatója

Nyomás és kötés: **Korrekt Nyomdaipari Kft.**
Felelős vezető: **Barkó Imre** ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

Támogatóink:

A címlapon: **Bütykös ásólúd** – **Novák László** felvétele

Címlapterv: **U.P.**

Kéziratokkal és lapszerkesztéssel kapcsolatos információk:
www.madartavlat.hu

Nyári madarászások

...és végre itt a nyár! Az elmúlt hetek példátlanul hideg és csapadékos időjárása madarainkat (is) megviselte. A kedvezőtlen idő miatt elbújtak a rovarok, és a velük táplálkozó énekesmadaraink, különösen a levegőben táplálkozó fecskék hosszú ideig éhezésre voltak kárthatva. Emiatt sok fészekben elpusztultak a fiókák is, hiszen szüleik nekik sem tudtak elegendő táplálékot biztosítani, ráadásul az esős időben sok fióka tollazata átnedvesedett, és a hideg is károsan hatott rájuk. Nemcsak a kisebb madarak szenvedték meg az elmúlt heteket, hanem még a gólyák szaporulatát is visszavetette a hosszan tartó rossz idő. Június közepére a fehér gólyák fiókái elérik azt a kort, amikor már meggyűrűzhetők. Engedéllyel rendelkező kollégáink ebben az időszakban országszerte felkeresik a fészkeket, és emelőkosaras daruscocsk segítségével megjelölik a fiatal madarakat. A vonuláskutatást segítő program egyben olyan közösségi alkalom is, amelyre szeretettel várunk mindenkit, aki szívesen bepillantana egy gólyafészekbe. A gólya road show részletes leírása megtalálható a világhálón az MME honlapján. A következő hetekben kiderül, hogy képesek voltak-e az erősebb fiókák túlélni az inséges időszakot, illetve hogy a felnőtt madarak pótköltésekkel tudják-e majd ellensúlyozni a veszteséget. A beköszöntött kánikula újabb kihívások elé állítja madarainkat, hiszen most meg hirtelen a víz hiánya jelenthet nekik problémát. Ilyenkor a madárbarátok kertjükben itatók kihelyezésével segíthetik a kis testű énekesmadarakat, amelyek nemritkán tömegesen keresik fel ivás és fürdőzés céljából a friss vízzel feltöltött tálakat. Mindenképpen érdemes így megvendégszolgálni kollégáinkat, hiszen ezzel nem csupán segítjük őket, hanem magunknak is élményt jelent az itató környékén sürgölődő madársereg megfigyelése.

Az iskolai szünidőben rengeteg más madarászélményben is részesülhetnek az érdeklődők. Országszerte immár táborok százai várják a madárbarát diákokat és családtagjaikat, hogy hasznosan és kellemesen tölthessék el a nyári hónapokat. Az MME szervezésében zajló táborokban természetkedvelők tömegei ismerkedhetnek meg a madárgyűrés fortélyaiival, a hazai tájak természeti értékeivel, feledhetetlen élményt nyújtva iskolásoknak és felnőtteknek egyaránt. Helyszűke miatt az összes tábor felsorolására nincs lehetőségünk, ezért az egyesület honlapján folyamatosan bővülő listára hívjuk fel az érdeklődők figyelmét, amely alapján mindenki kiválaszthatja a számára legmegfelelőbb tábor(oka)t. A madarásztáborok listája és a különféle tudnivalók az alábbi oldalon érhetők el: <http://mme.hu/csatlakozzon/kozossegi-programok/taborok.html>

Kellemes nyári madarászélményeket kívánunk valamennyi tagtársunknak!

U. P.

A tartalomból

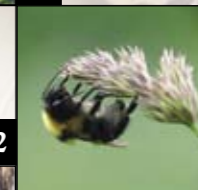
A FÜSTI FECSCKE

4

10 ERDÉLYI GYULA 1933–2009

12

A BIOLÓGIAI SOKFÉLESÉG MEGŐRZÉSÉÉRT...

KONTINENSKÖZI INVÁZIÓK

14

23 MADÁRMENTÉS

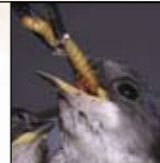
22

I. TOKAJI PARTIFECSCKE-HAJÓZÁS

FIÓKÁT TALÁLTAM!
MIT TEGYEK?

35

A füstifecske

A 2010-es fecskék éve kapcsán ezúttal a füstifecskét bemutató fejezetet tárjuk olvasóink elé, a centenáriumi Magyar madárvonulási atlaszból. A szöveghez kapcsolódó, tudományos igényű térképek és diagramok az említett atlaszfejezetben megtekinthetők (409–414. oldal), a szakirodalmi hivatkozásokat szintén az atlaszban találja meg a téma iránt behatóbban érdeklődő olvasó.

A füstifecske (*Hirundo rustica*) politipikus faj 7 alfajjal. A füstifecskét széles elterjedési terület jellemzi, fészkelőállományai Eurázsia, É-Afrika és É-Amerika nagy részén megtalálhatóak. Vonuló- és telelőállományai Afrikában a Szaharától D-re eső területeken, Ázsiában Pakisztántól egészen Új-Guineáig terjedő területeken, Ausztrália É-i részein, valamint Közép- és D-Amerikában találhatóak. Főként a nyílt területeken, legelők, kaszálók, mezőgazdasági táblák, folyók, tavak, nádasok felett, illetve ezen élőhelyek közelében lévő településeken fordulnak elő.

Vonulási és telelési területeken általában – mind a táplálkozás, mind az éjszakai-zóhelyek miatt – szintén vizes élőhelyekhez kötődik, de az afrikai telelőterületeken nem ritka, hogy félsivatagi, száraz élőhelyeken fordulnak elő. A füstifecske rovarévo madárfaj, táplálékát elsősorban a levegőben fogja el. A hét ismert alfaja közül Magyarországon a *Hirundo r. rustica* alfaj fordul elő, amelynek fészkelőállományai Írországtól és É-Skandináviától Közép-Oroszorszáig, Mongólia és Kína Ny-i részéig, délen a Földközi-tengerig és É-Afrikában Líbia K-i részéig, Irakban és a Himalája középső részein fordulnak elő. A nálunk fészkelő alfaj telelőterülete Afrikának a Szaharától D-re eső területei, valamint az ázsiai fészkelőállomány esetében D-Ázsia.

Hosszú távú vonuló faj, melyre széles frontú vonulás jellemző, több vonulási iránnyal és útvonallal. A Ny-európai fészkelőállományokra elsősorban a Földközi-tenger Ny-i és középső részén átmenő vonulás, Afrika Ny-i, középső és D-i területein található telelőterületekkel, míg a K-európai állományoknál a Földközi-tenger K-i részén zajló vonulás és Afrika K-i és DK-i területein lévő telelőterületek használata jellemző. Az É- és közép-európai fészkelőállományok esetében mindkét fő vonulási és telelőterület használata feltételezhető.

Európában a tavaszi vonulás időszaka március–május, míg az őszi vonulás esetében augusztus–október. Magyarországon a fészkelési és a vonulási időszakban folyó füstifecske-gyűrűzések az ország jelentős részére kiterjedően

és valamennyi, a fajra jellemző élőhelyen folynak. A befogott madarak száma az ország K-i, DK-i részén az átlagosnál alacsonyabb.

A füstifecske esetében napjainkra lényegében csak az emberi építményeken való fészkeléssel találkozhatunk, amelyek között kitüntetett szereppel bírnak az állattartást szolgáló épületek. Nagyobb, 20 párat meghaladó nagyságú telepei főként nagyobb állattartó telepeken, szarvasmarha- és lóistállóban találhatóak, amelyek gyakorisága jelentősen csökkent az utóbbi évtizedekben a hagyományos állattartás visszaesése miatt. Napjainkban a fészkelőállomány jelentős része magányosan vagy csak néhány fészkelőből álló kisebb telepeken fészkel.

A tavaszi vonulás során elsőként a legjobb „minőségű” hím egyedek érkeznek vissza, amely minőséget a szélső farktollaknak az átlagos értéket meghaladó hossza és szimmetriája jelez. A legkorábban érkező és párba álló egyedek esetében mutatkozik a legjelentősebb szaporodási siker. Magyarországon a füstifecske fészkelési időszaka az április–augusztus közötti időszak. A korán, május közepéig párba álló egyedek nagy része sikeresen tud két fészkelőt is nevelni, ritkán három fészkelőt is lehetséges. A sikeres másodköltések döntő részében a fiókák kirepülése augusztus közepéig lezajlik, de a kirepülés szeptember elejéig is elnyúlhat. A fiatal madarak 19-21 napos korukban repülnek ki először a fészkelőből. A fiatal madarak több hétig a fészkelő közelében maradnak, majd utána vándorolnak el a változó távolságban lévő éjszakai-zóhelyekre. A Magyarországon fészkelőben fiókaként gyűrűzött, majd kirepülés után a fészkelő közelében visszafogott 123 juvenilis tollazatú egyed 95%-át a kirepülést követő 6 héten belül a fészkelő körzetében fogták vissza. A fiatal madaraknak a fészkelő körzetétől való eltávolodása a kikelést követő negyedik hét után erősödik fel. A fészkelőben gyűrűzött és a fészkelőtől több mint 5 kilométer távolságban megkerült 26 egyed 89%-a több mint 4 héttel a kirepülés után került meg.

A fiatal egyedek jelentős része a kikelést követő évben a fészkelőterület 10-15

km-es körzetén belül próbál fészkelni. Magyarországon a fészkelőben fiókaként gyűrűzött és a következő évben fészkelési időszakban megkerült 104 egyed 95%-a 10 km-es távolságon belül került meg. A gyűrűzés és megkerülés közötti átlagos távolság 2,34 km volt, és valamennyit az országon belül fogták vissza. Magyarországon a kirepülés után, juvenilis tollazatban a fészkelési időszakban gyűrűzött és a következő évben a fészkelési időszakban megkerült 403 egyed 95%-a 15 km-es távolságon belül került meg. Négy juvenilis tollazatban Magyarországon a fészkelési időszakban gyűrűzött egyed a következő évben Csehországban, Szlovéniában és Svédországban fogtak vissza a költési időszakban, azonban ez a 4 egyed, amelyet augusztusban gyűrűztek meg nálunk, nagy valószínűséggel korai, nyár végi átvonulóként kerülhetett befogásra és nem a Magyarországon költő állományhoz tartozott. A fészkelő, adult tollazatú egyedek esetében a fiatal madarakénál nagyobb területhűséget találunk. A hímek területhűsége nagyobb, mint a tojóké. A Magyarországon gyűrűzött fészkelő, adult tollazatú egyedek közül a következő évben fészkelési időszakban (május–augusztus) fogott 406 egyed 95%-a 5 km-es távolságon belül került meg. A megkerülések alapján a fészkelő, adult tollazatú egyedek nagyobb arányban (88%) kerültek meg a gyűrűzés helyén a következő évben, mint a fiókaként gyűrűzöttek (80%). A fészkelő hímek nagyobb arányban kerültek meg a gyűrűzés helyén a következő évben (92%), mint a tojók (84%), ami a tojók nagyobb diszperzióját jelzi.

A hazai költőállományhoz tartozó egyedek jelentős része augusztus végéig tartózkodik Magyarországon, és szeptember közepére a hazai állomány többsége már elhagyja az országot. A Magyarországon fiókaként gyűrűzött és még ugyanabban az évben itthon visszafogott 150 egyed 91%-a augusztus 31-ig Magyarországon került meg, az utolsó hazai megkerülés szeptember 16. A Magyarországon juvenilis tollazatban augusztus 31-ig gyűrűzött és még ugyanabban az évben Magyarországon visz-

szafogott 1120 egyed 95%-a szeptember 13-ig került meg. A fészkelési időszakban hazánkban fogott és még ugyanabban az évben nálunk megkerült adult egyedek 86%-át augusztus 31. előtt fogták vissza, amely érték szeptember közepére 99% volt.

A Magyarország területén fészkelő állomány legintenzívebb kapcsolata a szomszédos országokban fészkelő állományokkal van, de néhány megkerülés Csehországból a távolabbi területekkel való kapcsolatot jelzi. A fészkelési időszakban (május–augusztus) fogott és határainkon túl ugyanezen időszakban megkerült 27 fészkelő egyed 85%-a a szomszédos országok (Szlovénia, Horvátország, Szlovákia, Ausztria, Románia) főként határ menti területeiről ismert, míg 4 egyed Csehországban került meg.

A magyar fészkelőállomány őszi vonulási útvonalával kapcsolatosan csak a D-i szomszédos országokból áll rendelkezésre visszafogási adat, a Földközi-tenger északi térségéből nem, annak ellenére, hogy Spanyolországban, Olaszországban és alkalmanként Görögországban is intenzív gyűrűző munka folyik őszzel is azokon a helyszíneken, ahol tavasszal nagy számban fognak be füsti fecskéket is. Valószínű, hogy az őszi vonulás során a magyarországi jelentős éjszakázóhelyeket (pl. Izsák, Keszthely-Fenekpuszta, Sumony) és a D-i szomszédos országok, valamint a Földközi-tenger D-i térségeit használják intenzívebben a Szaharán keresztüli vonuláshoz szükséges zsírtartalékok feltöltésére és ezen régiókban tartózkodnak hosszabb ideig, amely magyarázhatja a kevesebb őszi megkerülést a Földközi-tenger É-i térségében. A megkerülések alapján feltételezhető, hogy a hazai költőállomány egy része, már szeptember közepén átkel a Szaharán és elérheti a közép-afrikai telelőterületeket. Egy Solymáron 1978-ban fiókaként gyűrűzött, a hazai fészkelőállományhoz tartozó egyed már szeptember közepén (1980. szeptember 15-én) 5200 km-re, a Kongói Demokratikus Köztársaság ÉK-i részén találtak meg. A magyar fészkelőállományhoz tartozó és az őszi vonulási időszakban

(szeptember–október) külföldön fogott 12 egyed közül 1 Szlovéniában, 3 Horvátországban, 3 Szerbiában, 1 Csádban, 2 a Közép-afrikai Köztársaságban és 2 a Kongói Demokratikus Köztársaságban került meg.

A hazai fészkelő füstifecske-állomány nagy része feltehetően Közép-Afrikában, a Közép-afrikai Köztársaság és a Kongói Demokratikus Köztársaság területén telel. A Nigériából, Zambiából, Botswanából, Lesothóból, valamint a Kenyából ismert megkerülések alapján azonban a Ny-afrikai, a K-afrikai és a D-afrikai régióban telelő állományok előfordulása is feltételezhető Magyarországon. A telelési időszakban (november–február) külföldön fogott 15 egyedből 5 a Közép-afrikai Köztársaságban, 4 a Kongói Demokratikus Köztársaságban, 2 Botswanában, 2 Nigériában, 1 Zambiában és 1 Lesothóban került meg. A Lesothóban megkerült egyed a legtávolabbi (8505 km) és egyben a legdélebbi (d. sz. 29°09') megkerülés a magyar állomány esetében, amely madarat 1936. június 18-án fiókaként gyűrűzték a Tolna megyei Fürgeden és 1937. január 4-én találták meg az Afrika D-i részén lévő Lesotho ÉNy-i részén.

Valószínűsíthető, hogy az augusztus 31. előtt Magyarországon befogott juvenilis és adult tollazatú egyedek döntő része a magyar állományból került ki, bár augusztus második felétől feltételezhető a közeli országokban, elsősorban Csehországban, Szlovákiában, Horvátországban kikelt fiatal madarak növekvő számú magyarországi előfordulása a nagy éjszakázóhelyeken. A hazai állomány 75%-a szeptember elejére, döntő része (95%) szeptember közepére már elhagyja az országot. Szeptember elejétől jelennek meg egyre nagyobb arányban a Magyarországon átvonuló, az éjszakázóhelyek környékén több napot táplálkozással töltő füstifecske-állományok. A külföldön fiókaként gyűrűzött és még ugyanabban az évben Magyarországon visszafogott 29 egyed első példánya augusztus 11-én került meg, azonban e megkerülések 90%-a augusztus 31. után történt. A külföldön juvenilis tollazatban gyűrűzött és még ugyanabban az

évben Magyarországon visszafogott 58 egyed 90%-a szintén augusztus 31. után került meg Magyarországon. A legtöbb füsti fecskét gyűrűző helyeken (Izsák, Keszthely-Fenekpuszta, Sumony) a juvenilis és adult tollazatú egyedek befogása augusztus végétől mutat jelentős növekedést, nagyrészt az átvonuló állományoknak köszönhetően. Különösen a cseh, lengyel, szlovák, szlovén, horvát, osztrák állományok magyarországi átvonulása a döntő, de jelentős a német és kisebb részben a skandináv átvonuló populációk nagysága is. Feltételezhető a fehéroroszlós, ukrán és orosz fészkelőállomány egy részének az átvonulása is, azonban az ott folyó kis intenzitású gyűrűzés miatt kevés megkerülési adat áll rendelkezésre. Az őszi vonulás során (szeptember–október) 159 egyed került meg a hazánkon átvonuló, más országokban fészkelő füstifecske-állományokból: 53 cseh, 45 lengyel, 25 szlovén, 9 horvát, 9 német, 8 szlovén, 4 osztrák, 3 svéd, 1 finn, 1 orosz és egy 1 ukrán fészkelőállományhoz tartozó megkerülés ismert. Az őszi vonulás során a D-i szomszédos országok (Szlovénia, Horvátország) fészkelőállományainak jelenlétére is számíthatunk az ismert és intenzíven gyűrűzött jelentős hazai éjszakázóhelyeken (pl. Sumony, Keszthely-Fenekpuszta, Izsák).

A szeptember–október során befogott, főként hazánkon átvonuló füsti fecskék esetében a hazai fészkelőállományhoz hasonlóan kevés megkerülés ismert (egy olasz és egy máltai) a Földközi-tenger térségéből az őszi vonulási időszakból. Ugyanakkor számos afrikai megkerülés ismert a telelési időszakból e nagyrészt átvonuló egyedek esetében, amely adatok a hazai fészkelőállomány által is használt területekre mutatnak: 11 a Közép-afrikai Köztársaságból, 9 a Kongói Demokratikus Köztársaságból, 2 Botswanából és 2 Nigériából. Az átvonulóállományokból származó legészakabbi megkerülés Finnország Ny-i részéről ismert (é. sz. 63°10'), a legnyugatibb Németország középső részéről (k. h. 12°43'), míg a legkeletibb az Észtrországi DNy-i részén (k. h. 24°40') került meg. Négy olyan egyed megkerülése is

ismert, amely egyedek naponta átlagosan 100 km-nél nagyobb távolságot tettek meg az őszi vonulás során a 4,3-5,7 ezer km távolságra, a Szaharától D-re található területekig. A legnagyobb mért sebességet egy 1981. augusztus 23-án Budakeszin jelölt füsti fecske mutatta (171 km/nap), amelyet 25 nappal később 4274 km távolságra, Csád D-i részén találtak meg.

Az egyik legjelentősebb hazai éjszakázóhelyen, Keszthely-Fenekpusztán 1985–1992 között végzett gyűrűzések adatai alapján a füsti fecske vonulása augusztus 26. után erősödik fel, és szeptember közepe után esik vissza. A fiatalok kevesebb mint 50%-a vonul augusztus 26. után, míg az adultoknál ez 73%. A testtömegátlagok a napi hőmérséklet maximumával mutatnak pozitív összefüggést. Hasonlóan más vonuló fajokhoz, az őszi vonulási időszakban a Kárpát-medencébe É-ről érkező hidegfrontok okozzák a legjelentősebb állománymozgásokat az őszi éjszakázóhelyeken.

A tavaszi megkerülések azt mutatják, hogy a hazai állomány esetében a Földközi-tenger Ny-i, középső és K-i medencéjén keresztül vezető vonulási útvonalak használata egyaránt feltételezhető. A legtöbb megkerülés a Máltán és Olaszországon át vezető útvonalról

ismert, nagyrészt az ebben a régióban zajló intenzív madárgyűrűzési munkának köszönhetően. A tavaszi megkerülések között a nyugat-európai fészkelőállományokéhoz képest gyakoribb a Földközi-tenger K-i részén megkerült egyedek száma, ami arra mutat, hogy a magyar állományban gyakoribb az e vonulási útvonalat preferáló Közép-, K-, D-Afrikában telelők száma. A tavaszi vonulási időszakban (március–május) külföldön fogott, a magyar fészkelőállományhoz tartozó 32 egyed közül 19 Olaszországban, 3 Máltán, 3 Görögországban, 2 Korkizán, 1 Spanyolországban, 1 Kenyában, 1 Törökországban, 1 Libanonban és 1 Izraelben került meg. A tavaszi vonulás során legkorábbi előfordulás a Földközi-tenger északi térségében, egy 2005. március 27-én Olaszország K-i részén megkerült egyed. A térségben a megkerülések többsége (89%) április második fele–május eleje időszakból ismert. A Görögországban és Törökországban folyó gyűrűzések intenzitásának növekedése segíthet pontosabb képet kapni a Földközi-tenger K-i régiójában folyó vonulás jelentőségéről a hazai fészkelőállomány esetében.

Az ősszel hazánk szeptember–október során átvonuló állományok tavasszal főként a Földközi-tenger középső és K-i

medencéjén keresztül érkeznek vissza, amint a 9 olasz, 5 török, 2 görög, 2 máltai megkerülés jelzi, azonban egy tavaszi spanyolországi megkerülés arra mutat, hogy a Ny-i medence használata is feltételezhető. Ezen állományok esetében, főként április közepe–május közepe időszakból vannak megkerülések a Földközi-tenger térségéből a tavaszi vonuláskor. Egy Keszthely-Fenekpusztán 1988. szeptember 3-án gyűrűzött fiatal madárnak a Fekete-tenger ÉNy-i medencéjében lévő szigeten való megkerülése 1989. április 29-én azt mutatja, hogy a K-Európában fészkelő, ősszel hazánk átvonuló állomány egyedei tavasszal a Kárpát-medencén kívül, attól K-re vonulnak.

A megkerülési adatok alapján tavasszal a cseh, német, lengyel és a balti országok állományai vonulhatnak át döntő részben Magyarországon. A tavaszi vonulási (április–május) időszakban 5 olyan egyed megkerülése ismert, amelyek a tőlünk északra költő állomány részét képezik: 1 német, 2 cseh, 1 lengyel és 1 észt egyed. A legkorábbi hazánkban keresztül tavasszal átvonuló állományhoz tartozó füsti fecske adata egy 2006. április 18-án Szegeden visszafogott lengyel megkerülés. A tavaszi átvonulók megkerülései az április 18. és május 16. közötti időszakra esnek. Tavasszi vonulásuk valószínű gyorsabb, mint az őszi, 300 km/nap, kevesebb ideig és kisebb számban tartózkodnak az éjszakázóhelyeken az őszihez képest és kisebb számban kerülnek befogásra, ami miatt lényegesen kevesebb megkerülési adat áll rendelkezésre ezen időszakból az őszihez viszonyítva Magyarországon.

Az 1951–2006 között befogott több mint 350 ezer füsti fecske zömét Magyarországon az éjszakázóhelyeken gyűrűzték meg, döntő részben a fészkelési időszak végén és az őszi vonulási időszakban. A füstifecske-fogások több mint 85%-a elsősorban a július és október közötti időszakban tevékenykedő vonuláskutató táborokban zajlott. A hazai füstifecske-fogások 61%-a három AH-táborban (Izsák, Keszthely-Fenekpuszta és Sumony) történt. Mindhárom tábor a térség legjelentősebb füstifecske-éjszakázóhelyén végez gyűrűzést.

Lényegesen kisebb számban folyt a ki-repülés előtt álló fiókák fészkekben való gyűrűzése, illetve az etető szülők befogása a fészeknél a fészkelési időszakban. A gyűrűzött madarak megkerüléseinek több mint 95%-a madárgyűrűzések során történt.

Az európai fészkelőállomány nagyságát 16–36 millióra becsülik. Az állomány nagysága Európában csökkent 1970–1990 között, amely folyamat továbbra is jellemző számos Ny- és É-európai állomány esetében. Hazai állományát 220–320 ezer pár körülre becsüljük. Az MME Mindennapi Madaraink Monitoringja keretében 1999–2005 között végzett országos felmérések a leggyakoribb fecskefajként azonosították a füsti fecskét és jelentős állománycsökkenést nem mutattak ki a vizsgált időszakban. A Magyarországon befogott füsti fecskék számának növekedése főként az éjszakázóhelyeken az utóbbi évtizedben jelentősen növekvő gyűrűzői munkának köszönhető. A fészkelőállomány nagysága jelentősen ingadozhat az afrikai vonulási és telelési területeken bekövetkező szárazságok miatt, amely szárazságok a túlélési ráta jelentős csökkenését okozhatják. Az átlagosan 30–40%-os túlélési ráta magas pusztulást jelez a vonulási és telelési időszakban, ami részben magyarázza a gyűrűzött madarak 1%-os megkerülési arányát. Az alacsony megkerülési arány háttérben fontos szereppel bír, hogy a gyűrűzött madarak többségét a vonulási időszakban fogják be, köztük nagyszámú átvonuló egyeddel, amelyek visszafogási esélye nagyon alacsony. Az alacsony túlélési ráta miatt az átlagos élettartam két év körüli. A legidősebb ismert korú hazai madár 9 éves korában került meg (fiókaként gyűrűzve Budapesten 1982. június 3-án és sérülten megtalálva 1991. szeptember 4-én). A legidősebb európai példány 11 éves és 1 hónapos volt.

A füsti fecskét elsősorban nappali vonulóként tartják számon, azonban a Szaharában végzett megfigyelések alapján éjszakai vonulása is megfigyelhető a kiterjedt földrajzi és ökológiai akadályok (pl. sivatagok, tengerek) átrepülése során. A füsti fecskék tájékozódásában mind a Nap, mind a Föld mágneses jel-

© SIPOS BANN BOTOND

lemzőinek használata feltételezhető.

Az Izsákon és az Ócsán lévő őszi éjszakázóhelyeken végzett vizsgálatok az ott éjszakázó füsti fecskékénél jelentős zsírfelhalmozást mutatnak, amely mértéke a Spanyolországban tapasztaltakhoz hasonló szintű. Méréseik alapján a felhalmozott zsírtartalék szintje lehetővé teszi, hogy a magyarországi éjszakázóhelyekről a füsti fecskék elérjék a Földközi-tenger D-i térségét.

A füsti fecske állománya mint hosszú távon vonuló madárfaj, nagymértékben függ az élőhelyek mennyiségét és minőségét befolyásoló hatásoktól. Az európai költőterületen a hagyományos állattartási módok eltűnése a megfelelő táplálkozási és fészkelési lehetőségek jelentős beszűkülését eredményezi, amely a fészkelőtelepek számának és nagyságának csökkenésén keresztül közvetlen hatással lehet a kirepített fiókák számára. Az alacsony túlélési ráta miatt a sikeres szaporodásnak fontos szerepe van a pusztulások pótlásában. A klímaváltozás kapcsán a fészkelés és az őszi vonulásra való felkészülés időszakában mind gyakrabban bekövetkező hideg, szeles és csapadékos időjárás jelentős pusztulást, rossz kondíciót (alacsony testtömeg) okoznak mind a fiókák, mind a vonulás-

ra készülő egyedek esetében. A vizes élőhelyek szerepe különös fontossággal bír ezen időszakokban a túléléshez szükséges rovarmennyiség biztosításában. A Földközi-tenger térségében a tradicionális éjszakázóhelyeket biztosító nádasok megőrzése a terjeszkedő települések és más infrastrukturális fejlesztések miatt egyre nagyobb fontossággal bír. A kiterjedt afrikai vonuló- és telelőterületek esetében a klímaváltozás kapcsán várható a szárazságok növekvő gyakorisága, amely a füsti fecskék számára a telelőterületeken az ott vedlett tollazat minőségét és a tavaszi vonuláshoz szükséges jó kondíció elérését befolyásolja negatívan. A tavaszi vonulás során, a Szahara D-i és É-i peremén lévő élőhelyeken bekövetkező szárazságok növekvő gyakorisága közvetlenül és jelentősen csökkentheti a vonuló egyedek túlélési rátáját és gyors morfológiai változásokat okozhat. A füsti fecske hazai fészkelőállománya esetében nagy jelentőségű az állomány szaporodási sikerét, túlélési jellemzőit, diszperzióját közvetlenül mérő, valamint gyülekezési helyeinek, vonulási és telelési területeinek azonosítását és használatát feltáró rendszeres és célzott madárgyűrűző munka.

Szép Tibor

© TÓTH ISTVÁN ZSÓLT

Erdélyi Gyula

1933–2009

2009. december 14-én súlyos betegség érte Veszprém és Fejér megye természetvédelmi közéletét. Elhunyt Erdélyi Gyula bácsi, a Pápa és Környéke Természetvédelmi Egyesület (PKTE) örökös tiszteletbeli és alapító tagja.

1933. február 8-án született Székesfehérváron. Iskoláit is itt, illetve Sárboárdon végezte. A Mezőföld, azon belül is a Sárrét volt az első madarászterülete, ez a térség tanította meg a természet szeretetére.

1957-ben került Páparra, a textilgyárban grafikusként, majd később a kereskedelemben dolgozott. Tíz évén át vezette a textilgyár képzőművészeti körét. Sok városi eseményhez kötődő emlékbélyegzőt, levelezőlapot, borítékot, emlékvét és bélyeget tervezett. Ő készítette a PKTE emblémáját is.

Rengeteg írása jelent meg Pápa város helyi lapjában. A *Pápai Hírlap* 1988. évi indulásakor a szerkesztőség munkatársa lett, itt megjelenő első írásának címe „Élővilág és természetvédelem” volt. A '90-es évek második felétől „Környezetünk madarai” cikksorozatával mutatta be a madárvilágot – legtöbbször madarakat ábrázoló saját grafikáit mellékelve – az akkor már *Pápa és Vidéke* hetilapban. Emellett sorozatokat készített a pápai sportélet jeles alakjairól, és állandó rovata is volt, amely az „Emlékeinket őrző képek” címet viselte.

Számtalan előadást tartott a környék madárvilágáról, sok könyvet lektorált, és ő maga is több, főleg madártani tanulmányt írt. A *Pápai Múzeumi Értesítő* szakírójának számított (írásai: Adatok Pápa város madárfaunájának ismeretéhez; Adatok a Marcal menti tőzegta-

vak és láprét, valamint a vaszari és lovászpatai halastavak madárfaunájához).

A Ság-hegy madárvilágát is kutatja, erről az „Istennek, Hazának, Tudománynak – Tanulmányok a 95 éves Nádasy Lajos tiszteletére” kötetben „Madárszárnyakon száll az emlékezet Bakonyaljától Kemenesaljáig” címmel írt. A hegyen 1989-ben felállított, Csaba József vas megyei tudósról elnevezett tanösvényen hús, madarakról készült akvarell festménye található. Erdélyi Gyula idén január 22-én, a Magyar Kultúra Napján Pápa város posztumusz Pro Cultura díszoklevélben részesült.

Szinte megalakulása óta tagja volt a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesületnek (MME). Fáradszóról védte a természetet és kutatta a madárvilágot előbb a Mezőföldön, majd később Pápa környékén egészen haláláig.

Váratlanul hagyott itt minket, sajnos nagyon gyors lefolyású súlyos betegség győzte le tisztes kora ellenére is erős szervezetét. Halála előtt két hónappal még együtt tapostuk a mocsarat a Nórapi-halastó zombékos részén, mint mindig, akkor is fiatalos hév égett szemében, miközben a környék élővilágát fürkészte. Szeretetre és tiszteletre méltó ember volt, és nagyon jó barát. Tanácsait, javaslatát mindig kétségek nélkül megfogadtuk, és nagyon sok mindent tanultunk tőle.

Végakarata szerint hamvai a mezőföldi tájon kerültek szétszórásra, így szeretett területén nyert örök nyugalom és megbékélés mindenki Gyula bácsija...

Benedek Veronika – Hencz Péter

Börzsönyi évfordulók

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 22 sz. Börzsönyi Csoportjának életében a 2010. év az ünnepek éve. Csoportunk 35 éve, 1975-ben alakult meg, Szokolya-Királyréten 12 alapító taggal, majd 1981-ben, 30 éve, a Börzsönyi Természetvédelmi Tábor (BTT) Brellos Tamás, Homoki Nagy István és Mekli Mihály vezetésével.

Ahhoz, hogy a jelent értékelve éljünk, s a jövőt tervezzük, ismernünk kell a múltat. Meg kell állnunk, s emlékezni az elmúlt 35 évre. Helyi csoportunk célja: az élőhely- és fajvédelem, valamint a szemléletformáló tevékenység. Ezért szakmai programjaink mellett természetvédelmi tábort rendezünk iskolások részére, és nyílt kirándulásokat szervezünk, ahol a résztvevők közelebb kerülhetnek a természethez. Munkánkat a tagjaink által létrehozott Börzsöny Alapítvány segíti. A 367 létszámú tagság és támogatóink honlapunkon (www.borzsony.org) friss információkat kaphatnak tevékenységünkről, programjainkról.

A helyi csoport megalakulása után sokan jelentkeztek, érdeklődtek – különösen gyerekek. Alapítóink tudták, hogy jók a természetvédelmi törvények, de nem ismertek, nem élnek a köztudatban. A felnőttek nehezen formálhatók, de a gyerekek fogékonyak, őket még lehet alakítani. Végkövetkeztetés: a gyerekekkel foglalkozni kell, meg kell őket tanítani a természettel való együttélésre. Ezért alapítottuk a Börzsönyi Természetvédelmi Tábor. Célja volt a tábornak, hogy a 10-14 éves gyerekekkel megismertessük a Börzsönyi Tájvédelmi Körzet értékeit, felkeltsük érdeklődésüket néhány,

a természet- és környezetvédelemmel foglalkozó tudomány iránt, s ezekben a tudományokban életkoruknak megfelelően elmerüljenek, a felismert törvényszerűségeket a gyakorlatban mélyítsék el, valamint a természetet és a környezetünket védő és kímélő szemléletet ismertessük velük. A cél, a feladat a mai napig is aktuális. Az ismeretátadás a gyakorlatban a foglalkozások keretében valósulnak meg (erdészet, botanika, vízkémia, rovarászat, geológia, élőhelyismereti kirándulások stb.). Minden tevékenységünk alaphangvétele a környezet

és a természet óvását, védelmét tanítja.

Aki részletesebben érdeklődik, szeretné megismerni, a tábort, keresse fel a http://borzsony.org/tabor_reszletes.htm weboldalt, vagy látogasson meg minket a börzsönyi bajdázói réten.

Ha részese szeretné lenni a táborozásnak arra is van mód, hisz a nagy érdeklődésre való tekintettel a következő lehetőségeket biztosítjuk 2010 évben:

- július 11–23. XVII. Börzsönyi Ornitológiai és Természetvédelmi Tábor (BOTT) (11–15 éveseknek)
- július 24. „30 éves a tábor” Börzsönyi Táborozók Ünnepi Találkozója
- július 25–30. XII. Nagyszülő-Unoka Tábor (NUT)
- júl. 31–aug. 12. XXX. Börzsönyi Természetvédelmi Tábor (BTT) (11–15 éveseknek)
- augusztus 15–18. VI. Középiskolás Természetvédelmi Tábor (KÖTET)

Ezúton hívunk mindenkit, aki az elmúlt 30 évben részt vett valamelyik táborunkban, az ünnepi találkozóra, amelyet 2010. július 24-én Királyréten, a Petőfi-forrással szemben lévő táborhelyünkön szervezünk. Remélhetőleg „elférünk” majd, hisz a 30 év alatt 2250 táborozónk volt!

Érdeklődni, és regisztrálni a borzsony@mme.hu e-mail címen lehet.

Köszönjük mindazoknak, akik az elmúlt években segítettek munkánkat, azért hogy idáig eljutottunk, s különösen Brellos Tamásnak, aki ezt megálmodta, s élete utolsó percéig harcolt érte. *Köszönjük, Tamás, és ígérjük, vigyázunk a Börzsönyre és a Táborra!*

Terbe Józsefné

A BIOLÓGIAI SOKFÉLESÉG MEGŐRZÉSÉÉRT...

2010 a biodiverzitás, magyarul a biológiai sokféleség nemzetközi éve
– bár erről sajnos nem sokat hallani a tömegkommunikációban.

Pedig szinte mindenki tapasztalja, hogy kevesebb a madár, rovar körülöttünk, s növényvilágunk fajgazdagsága is csökken. Aki rendszeresen olvassa a Madártávlatot, jól tudja, hogyan tudunk a madarakért tenni: hogyan csalogassuk a kertbe, mikor és mivel kínáljuk őket stb. (a Madártávlat korábbi lapszámai elérhetőek a www.mme.hu honlapon).

Nem is szeretném most elismételni ezeket, inkább néhány kapcsolódó gondolatot kívánok felvetni a biológiai sokféleség megőrzésével kapcsolatban.

Lépjük kissé „vissza”, azaz közelebb a természethez: próbáljuk csökkenteni

a fogyasztásunkat csomagolóanyagból, energiából, vegyszerekből, „kényelmi termékekből”, szelektáljuk a hulladékot.

A kertbe tuja és pázsit helyett ültessünk a tájra jellemző növényfajokat, hagyjuk legalább egy kisebb felületen magasabbra nőni a fűvet és a „gyomokat”, ahogy a réten természetesen teszik, ne kezeljük vegyszerekkel, és próbáljunk az állatok számára is jó körülményeket teremteni.

Hatalmas mennyiségben használunk csomagolóanyagokat, ahogyan mindenki tapasztalhatja vásárláskor. Túl azon, hogy így egy csomó felesleges csoma-

golás arát is kifizetjük, az előállítás, szállítás (nagyobb térfogat), hulladékkezelés terhei is nőnek. Pedig olyan kézenfekvő egy közepes, összehajtogatott textiltáskát tartani magunknál! Az MME Boltban is kapható ilyen, és kis kézügyességgel házilag is megvarrható – az én kedvenceim a gyerekrajzzal díszítettek (textilfilccel rajzolva).

Kevesebb csomagolóanyagot venni csupán kis odafigyelést igényel, nagyobb kiszerelet, utántöltő csomagolást is választhatunk.

Járjunk többet gyalog, kerékpárral, tömegközlekedéssel, figyeljünk a víz-,

gáz-, villanyfelhasználásra – ezeket kívülről fújja már szinte mindenki.

Unásig ismert tény, hogy túl sok és túl agresszív tisztítószert használunk a háztartásban, amik aztán szennyezik a vizet, majd a termőföldet, és végül miniket is. Ésszerű, ráadásul nagyságrenddel olcsóbb megoldásokra ötleteket találhatunk például a Tudatos Vásárlók vagy a Levegő Munkacsoport weboldalaiban, kiadványaiban. (A konyha rettentő „pazarlóterep” – hajlamosak vagyunk a tisztítószerek, töröl-, sütőpapír, alufólia túlzott mértékű használatára, pedig a mosás, mosogatás energiatakarékosabb, mint az eldobható dolgok!)

A „kényelmi termékek” között egyik „kedvencem” a „gyors rizs”, amely körülbelül ugyanannyi idő alatt készül el, mint

a „normál”, vagy a „palacsintapor”, amihez már csak tojást, tejet, vizet kell adni (liszt, jó sok só és cukor van a dobozban)...

A szelektív hulladékgyűjtés nem luxus vagy unatkozó és ráérő háziasszonyok hobbija, kis odafigyeléssel hamar beletanulunk, és szerencsére egyre több helyen van már lehetőség erre. Nemrég egy kolléga mesélte, hogy néhány évvel ezelőtt a kezdeményezésükre a falu polgármesteri hivatala szelektív hulladékgyűjtő konténereket helyeztet ki, majd pár hónap alatt annyira belejött a közönség a használatba, hogy sűríteni kellett a konténerek ürítési idejét. Kertes házban a komposztálást könnyebb megoldani, de az üveg, műanyag palack, papír, elem, izzó, fénycső stb. külön gyűjtése egy kis lakótelepi lakásban is lehetséges.

A papírgyűjtésre nálunk egy könyvespolc alatt bújik meg egy cipősdoboz, az üveget, műanyag palackot útban a piacra tudom konténerbe dobni, ezért kiöblítve a bevásárló kosárba teszem addig.

A kellemetlen rovarokkal is „barátibb” kapcsolatot kellene fenntartanunk: hangya, légy, szúnyog ellen nem vegyszereket, hanem természetes riasztóanyagokat lehet használni – aromás fűszerek, illóolajok, mechanikai védelem stb. A rovarok kedvenc madaraink táplálékául is szolgálnak, ezért nagyon fontos a szerepük a biodiverzitásban is!

Tegyünk néhány ilyen apró gesztust a természet felé, viszonzzuk ezzel is azt a sok csodás élményt, amit tőle kapunk!

Druzbaczký Ildikó

Kontinensközi inváziók

A kereskedőhajók fenékvizében vagy éppen használt gumibroncsok között szelik át az óceánt, megtévesztik a felkészületlen őslakosokat, kedvező tulajdonságokkal kecsegtetik a gazdálkodókat, majd titkos vegyifegyvereket vetnek be, és kíméletlenül elbánnak a helyi vetélytársakkal. Az idegenhonos fajok terjedése már a gyarmatosítás korában óriási mértéket öltött, s mára az általuk okozott természetvédelmi, kulturális és nem utolsósorban gazdasági károk miatt a klímaváltozáshoz hasonló mértékű globális problémává terebélyesedett. Milyen betolakodók sújtják Európát?

A világot behálózó, egyre forgalmasabb és szabadabb közlekedési és kereskedelmi útvonalak és eszközök nem csak az emberi faj számára „zsugorították össze” a Földet, de a többi élőlény előtt is megszüntették az ökológiai, földrajzi és időbeli akadályokat. A hegylancok, óceánok, a klimatikus akadályok, vagy éppen a rövid élettartam többé nem jelentenek elterjedési korlátokat egy-egy apró ízeltlábú, puhatestű vagy halfaj számára: elég potyautasként „felkapaszkodni” egy áruszállító járműre, és rövidesen egy új világban próbálhat szerencsét az idegen. Sok esetben még ilyen kaland sem szükséges; az idegenhonos fajok egy részénél ismert (mezőgazdasági, kulturális vagy egyéb megfontolások szándékos betelepítéshez vezettek.

A német kutatóintézeteket tömörítő Helmholtz Társaság a közelmúltban hozta nyilvánosságra egy összeurópai kutatás eredményeit. Ennek alapján a következő, legalábbis elgondolkodtató megállapításokat tehetjük:

- minden évben átlagosan 6 új idegen fajjal „gazdagodik” az európai élővilág
- Európában közel 6000 növényfaj

Űregi nyúl

© FUISZ TIBOR ISTVÁN

tekinthető idegennek, ezek fele nem a kontinensről származik

- az idegenek háromnegyed része véletlenül került Európába
- 25 év alatt az idegen növényfajok száma megháromszorozódott

A FAJVÁNDORLÁSOK OKAI ÉS MÓDJAI

A földi élet történetében az élőlények, fajok vándorlása, új területeken való megjelenése és térhódítása természetes folyamat. A kontinensek vándorlásával, a jelentős éghajlati változásokkal ökológiai folyosók nyílnak és záródnak, új fajok keletkeznek, vagy tűnnek el. A jelenkori fajvándorlások problematikája azonban ettől különböző: az ember színre lépése, tudatos és véletlen akciók sorozata új, hatékony lehetőségeket hozott a fajok terjedésében.

Az új világokat meghódító európaiak élelemforrásként, illetve honvágyuk enyhítésére rengeteg állat- és növényfajt vittek szándékosan magukkal Új-Zélandra, Ausztráliába, Dél-Afrikába. Ilyen például a házimacska (*Felis catus*), a házi kecske

Vándorpatkány

© FORRÁSY CSABA

Mosómedve

(*Capra hircus*), a házisertés (*Sus scrofa*), továbbá az üregi nyúl (*Oryctolagus cuniculus*) vagy a vörös róka (*Vulpes vulpes*) – ez utóbbiak azért kerültek idegen földre, hogy a szokott körülmények között lehessen vadászni őket.

A Földet keresztbe-kasul átszelő kereskedelmi útvonalakon fajok ezrei jutottak eredeti élőhelyüktől távol, álta-

lán véletlen behurcolás útján. Így terjedtek el világszerte különböző ismert gyomnövények, rovarkártevők, vagy például a vándorpatkány (*Rattus norvegicus*).

Az élőhelyek átalakítása is segítheti az inváziók terjedését. A Coloradói Egyetem kutatási eredményei szerint a folyókön völgyzáró gáttal kialakított tavakban jelentősen nagyobb az idegenhonos fajok aránya, mint a természetes vizekben. Ezek a víztározók ökológiai lépkedő kövekként szolgálnak egy sor inváziós faj számára, amelyek e mesterséges állóvizekben felszaporodva eljuthatnak a természetes tavakba és vízfolyásokba is.

Dísznövényként, mezőgazdasági növényként sok növényfaj került át másik kontinensre. A kertekből vagy termőföldről sikerrel kivaduló növényfajok azután önállóan, vagy őshonos rokonokkal kereszteződve képesek hosszabb távon is megtelepedni.

A biológiai védekezés az egyik legtragikusabb formája az idegenhonos fajok szándékos, átgondolatlan betelepítésének, amely jól példázta a tudományos alapokkal kérkedő mechanikus gondolkodást: a már elszaporodóban lévő idegen faj, például egy kártevő megfékezésére betelepítik valamely ismert természetes ellenségét. A módszer hozhat sikereket, ám sokszor a megmentőként importált faj könnyebb prédára talál az őshonos fajok között, amelyekre akár teljesen át is állhat.

Vörösfülű ékszerteknős

© GÖR ANDRÁS

Díszállatok, hobbiállatok tartásának természetes kísérőjelensége, hogy azok egy része elszökik, más részét „kíméletesen” szabadon engedik. Így duzzad évről évre a budapesti Feneketlen-tó, vagy az Állatkert tavának – és több természetes tó és folyó – ékszerteknős-állománya. Az emberi „szépérzéknek” és gondoskodásnak köszönhetik létüket

Európa számos nagyvárosának örvös papagájai is.

A LEVÉLTETŰ-TERMINÁTOR

Az átgondolatlan biológiai védekezést példázta a harlekinkatica (*Harmonia axyridis*) esete Európában. A faj őshazája Kelet-Ázsia, Amerikába a 20. század második felében, az öreg kontinensre pedig a közelmúltban, az ezredfordulón került. A levéltetvek és pajzstetvek elleni védekezésül telepítették be szándékosan. A terv nagyszerűen sikerült, a harlekinkatica végtelenül falánk tetűpusztító,

Harlekinkatica

Harlekinkatica

nagyobb is és agresszívebb is az őshonos rokonoknál, amelyeket folyamatosan szorít ki az élőhelyekről. A számításba egy apró hiba csúszott, amikor kiderült, hogy a bogár nem válogatós fajta: más apróbb rovarokat is előszeretettel elfogyaszt, ha pedig ezekből elég volt, nekiáll az almáknak, körtéknek, szőlőnek.

Harlekinkatica

A harlekinkatica Északnyugat-Európában stabilizálta magát, innen terjed intenzíven északi és keleti irányba. Első hazai felbukkanása óta egyre több helyről jelzik előfordulását Magyarországról is.

IDEGENEK ÉS INVÁZIÓSOK

Az „inváziós faj” fogalom a mai napig nem teljesen tisztázott meghatározás. Vitára leginkább az ad okot, hogy egy adott faj kontrollálatlan elszaporodásának nem feltétele az idegenhonosság: a körülmények kedvező alakulásával őshonos fajok is képesek inváziósan viselkedni. Az ilyen esetek mögött többnyire az élőhelyek leromlása, átalakítása áll, amelynek során egy-egy élőlény hirtelen helyzeti előnyre tesz szert a többiekhez képest.

A klasszikus inváziós faj mégis a messziről érkező sikeres hódító. A különböző úton-módon idegenbe érkező élőlényeknek jelentős része nem képes az új körülményekhez alkalmazkodni, és rövidesen elpusztul, mások esetleg kisebb-nagyobb állományokkal beilleszkednek, elemeivé válnak a helyi élővilágnak. Néhány ezre-

© ZSOLDOS ÁRPÁD FELVÉTELE

lék azonban az új közegben kimutatja a foga fehérjét: agresszíven terjedni kezd az őshonos állat- és növényvilág rovására.

MI JELLEMZI A SIKERES HÓDÍTÓKAT?

Opportunista hozzáállás: a sikeres invázorok általában tág ökológiai tűrőképességű fajok, könnyen és jól alkalmazkodnak az új körülményekhez. Gyorsan szaporodnak, rengeteg utódot illetve szaporító képletet produkálnak, amelyek könnyen terjednek. Az utódok korán ivaréretté válnak, gyorsan növekednek. Ezek az élőlények sokszor az őshonos fajoknál jobban elviselik az ember által bolygatott, rontott élőhelyeket.

Titkos fegyverek: egyes invázorok olyan anyagokat bocsájtanak ki a környezetükbe, amellyel segítik önmaguk túlélését, miközben gátolják a vetélytársakét. A Kelet-Európából az USA-ba behurcolt *Centaurea diffusa* nevű imolafaj gyökere által elválasztott vegyület például az újvilági környezetben óriási versenyelőnyhöz juttatja a növényt.

Üveggyöngy a bennszülötteknek: hozzájárulhat a sikerhez, ha az adott élőlény gazdasági hasznot jelent az embereknek. Ez a helyzet például az akác (*Robinia pseudo-acacia*) esetében, amely megköti a homoktalajokat, illetve sokrétűen hasznosítható faanyagot szolgáltat. Az alföldi homoki gyepterületek vésszesen terjedő gyomfaja, a selyemkóró (*Asclepias syriaca*), a méhészek kedvelt mézelő növénye.

Zavarosban halászók: a bolygatott, vagy elszegényedő fajkészletű, ezáltal

© MOLNÁR V. ATTILA FELVÉTELEI

Selyemkóró

instabillá váló társulások sokkal sebezhetőbbek, természetes ellenálló képességük kisebb. Ilyen helyzetekben az inváziós fajok előnyhöz juthatnak

Naiv szigetlakók megtevesztése: a környezettől elzárt szigetek saját evolúciós úton formálódó életközösségei közismerten rendkívül sérülékenyek. Ezek a területeken gyakran hiányzik a táplálék-hálózatok egy-egy eleme, nincsenek például csúcsragadozók, nagytestű növényevők, cserébe naiv emlősök, röpképtelen madarak élnek paradicsomi körülmények között. Ha valamely „ravasz” ragadozó beszabadul egy ilyen helyre, rövid idő alatt könnyen kipusztíthatja a helyi faunát. Ez történt a csendes-óceáni Guam szigetén. Az első barna mangrovesikló (*Boiga irregularis*) 1952-ben került a szigetre, ahol azóta a bennszülött madárfajok, emlősök és gyíkok mintegy 80%-a örökre eltűnt e szapora hódítók gyomrában.

Az idegen fajok terjedése, sikeres megtelepedése és agresszív terjedése önmagában is indikátora a környezeti adottságok megváltozásának, ám a hódítók legtöbbször további változásokat idéznek elő.

ÖKOLÓGIAI HATÁSOK

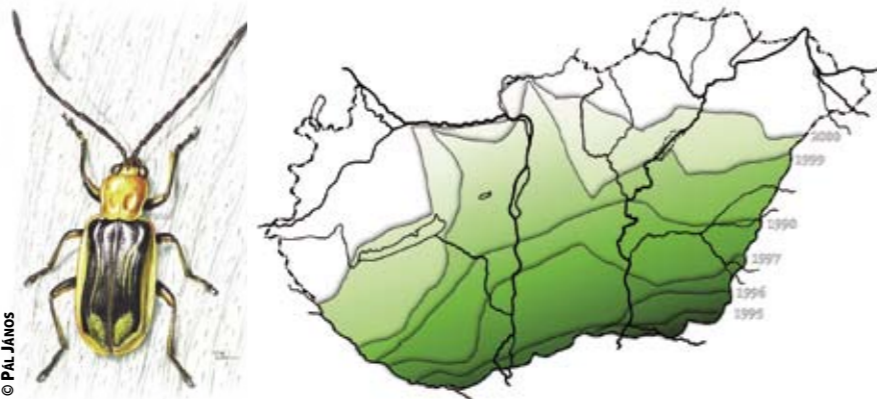
Egy 2005-ös adat alapján világszerte a veszélyeztetett fajok mintegy 80%-a küzd az invázió ragadozóik, illetve vetélytársak ellen. Az invázorok néha egymás kezére játszanak: a kaliforniai Bodega-öbölben egy borsónyi kagylófaj, a *Gemma gemma* elszaporodásának fő oka például az Európából behurcolt parti tarisznyarak (*Carcinus maenas*) megjelenése. A vizsgálat szerint ugyanis a rák az új környezetben az őshonos *Nutricula* kagylófajok fogyasztására állt rá, előnyhöz juttatva a másik invázort.

A baj sosem jár egyedül – különösen, ha egy összetett élő rendszerben történik. Folytatva a barna mangrovesikló történetét szinte sejtjük, hogy az őshonos madarak, emlősök eltűnésének is lesz következménye. A Washingtoni Egyetem (University of Washington) kutatócsoportja további jelentős változásokat jósol a sziget amúgy is megtépázott ökoszisztémájában. „Guam erdeiben az őshonos fajok magvainak 60-70%-át a madarak terjesztik, juttatják el az anyanövénytől a sziget távoli csücskeire; egyes fajok magva csak a madarak bélrendszerén áthaladva válik csíráképpessé. A madarak nélkül a fák nem képesek szaporodni, így várható, hogy az őshonos erdőalkotók is hanyatlásnak indulnak.” – foglalja össze a kutatás eredményeit Haldre Rogers, a csoport biológus tagja.

Akác

© PAL JÁNOS

Amerikai kukoricabogár – és a faj terjeszkedése Magyarországon

GENETIKAI SZENNYEZÉS

Egyes betelepítő vagy betelepített fajok párba állhatnak, sőt, akár szaporodóképes utódokat is produkálhatnak őshonos, rokon fajokkal. A távoli rokon tömegességénél, vagy jobb képességeinél fogva sikeresebb is lehet a szaporodásban, így az eredeti genetikai anyag felhígul, sőt el is tűnhet. Különösen nagy rizikót jelenthetnek a genetikailag módosított (GMO) élőlények, amennyiben hajlamosak invázió viselkedésre.

GAZDASÁGI HATÁSOK

Az USA-ban az inváziós fajok által okozott kár mérséklése, illetve terjedésük megfékezése évi 138 milliárd dollárt emészt fel. A legkomolyabb kártételek a mezőgazdaságban történnek, mérgező, vagy takarmányként nem hasznosuló gyomok, kórokozók (pl. az ázsiai méhatka) hatására. Európában csupán Németországban 32 millió eurós kárt okoz a japánkeserűfű (*Fallopia japonica*) és a kaukázusi medvetalp (*Heracleum mantegazzianum*) jelenléte. Utóbbi növény hatalmas, mérgező sűrűségeket hoz létre, amelyek minden élőlény számára tiltott zónákká változnak. A gazdasági károkozás mértéke ehhez képest is nagyságrendekkel növekedne, ha a fajok kihalása, az ökoszisztéma-szolgáltatások megszűnése megfelelő módon „be lenne árazva”.

EGÉSZSÉGÜGYI HATÁSOK

Az idegenhonos fajok gyakran szállítói (vektorai) vagy gazdaszervezetei különböző egzotikus betegségeknek. Az emberiség nagy járványai szinte kivétel nélkül összefüggésbe hozhatók idegen fajok betelepítésével, terjedésével. Egészségügyi hatások közvetetten is származhatnak az invázió fajok terjedéséből, például az ellenük bevetett szerek révén.

SIKERES VÉDEKEZÉS ÉS SZÉLMALOMHARC

Az Egyesült Államokban és Európában egyaránt jelentős pénzüsségeket fordít

Amerikai lepkekabóca

© SZLOVIK MÁRTON

tanak az invázorok felmérésére és visszaszorítására, társadalmi összefogást sürgetve, s egyre inkább előtérbe kerülnek a megelőző óvintézkedések, az inváziós csatornák feltérképezésére irányuló kutatások, gyakorlati tevékenységek, figyelemfelkeltő kampányok.

Az alapvető módszer (s egyben cél is) a megelőzés, vagyis az, hogy a még érintetlen területeket megóvjunk egy adott inváziós fajtól. Ha a megelőzés nem sikeres, vagy már késő, akkor a különböző védekezési módszerek bevetése szükséges.

Mechanikai védekezés – irtás, vadászat stb.

Kémiai védekezés – gyomirtók, növényvédőszer használat, állatok esetében növekedés- vagy szaporodás-gátlók, illatcsapdák alkalmazása.

Biológiai védekezés – természetes ellenségek, paraziták, betegségek elterjesztése.

A felsorolt módszerek sajnos ritkán eredményeznek teljes sikert, a legtöbb esetben további problémákat okoznak, feltáratlan összefüggéseket hoznak a felszínre, vagy valamilyen társadalmi akadályba ütköznek. Az esetek nagy

A közelmúlt sikeres hódítóinak egyike: a Kessler-géb

© ZSOLDOS CSABA

többségében a forgatókönyv nagyon hasonlít a gyógyszer-kaszádokhoz, amikor az adott gyógyszer mellékhatására újabb szert kell alkalmazni, majd annak mellékhatására egy még újabbat, és így tovább. Érti az ember, hogy a megoldást másutt kellene keresni, mert ez a folyamat kísértetiesen emlékeztet La Fontaine meséjére a két kis bocsról és a rókárol: a sok igazítás után végül senkinek nem marad sajt.

SIKERES HÓDÍTÓK

Európában jelenleg több mint 10 000 nem őshonos, idegen fajt tartanak számon. Ezek jó része nem invázió, békésen meghúzza magát, de vannak közöttük igencsak agresszíven terjedő gyomok, gerinces és gerinctelen állatok. A következőkben bemutatunk néhányat a leg-sikeresebbek közül.

Tigrisszúnyog

A tigrisszúnyog (*Aedes albopictus*) ázsiai eredetű szúnyogfaj. A nőstények napal aktívak, főként melegvérű gerincesek meleg vérével táplálkoznak. Világhódító útjára az 1970-es évek végén indult, Európába emberi segítséggel jutott el vízi, légi és szárazföldi kereskedelmi útvonalakon. A peték közvetítői a használt gumibroncsok, illetve a népszerű „szerencse-bambusz” (*Dracaena*), amelynek szállítóvizében a lárvák vidáman túlélhetik az utazást. Az utóbbi években Svájcban és Észak-Olaszországban is megjelent. Mintegy 22 különböző arbovírus (ízelt-lábúak közvetítésével terjedő vírus) és más kórokozó potenciális hordozója, köztük a nyugat-nílusi vírus (WNV), amely melegvérű gerinceseket, betegít meg – szerencsére a humán áldozatok aránya ez idáig csekély. Védekezés: a közvetítő közegek, tárgyak megsem-

misítése, fertőtlenítése, valamint egyes vegyi anyagok használatosak, továbbá halfajok és szitakötők lehetnek természetes ellenségei.

Kaukázusi medvetalp

A kaukázusi medvetalp (*Heracleum mantegazzianum*) az ernyősök családjába tartozó hatalmas termetű, akár 7 méteresre is megnövő lágyszárú növény. A Kaukázus vidékén és Közép-Ázsiában őshonos, Európába a 19. század végén kerülhetett kerti dísznövényként. Mára a mérsékelt övi Európa nagy részén megtalálható, de egyelőre hiányzik a keleti, közép-keleti és a mediterrán országokból. Hazánkat az északi és nyugati határok felől ostromolja, egyelőre nem terjedt el. Sűrű növésszerű állományokat hoz létre, az eredeti flórát képes kiszorítani. A növény nedve fényérzékenyvé teszi a bőrt, amely könnyen égési sérüléseket szenved az UV-sugarak hatására. Mérgező tulajdonsága miatt problémás az ellene való védekezés, semmiképpen ne ugorjunk neki kézikaszával. Rendszeres legeltetéssel és kiegészítő gépi munkával visszaszorítható – ez történik például Szlovákiában a Szlovák karszt területén.

Parlagfű

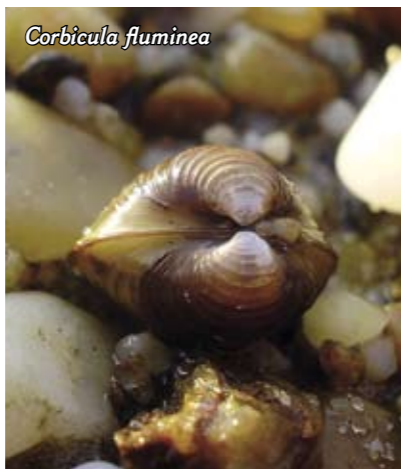
Az ürömlevelű parlagfű (*Ambrosia artemisiifolia*) a 19. század közepén jutott Európába, először Franciaországba és Németországba, Észak-Amerikából érkező mezőgazdasági termékek szennyezőjeként. Az első világháború idején azután a lovak segítségével sokfelé eljutott, mára Európa nagy részén előfordul. Némi kárörömmel tölthet el bennünket, hogy Dél-Amerika, Ausztrália, Kína, Japán és Tajvan sem parlagfűmentes. Erősen allergén növény, a szénanátha tünetegyüttes fő okozója. Európa több országában, így Magyarországon is a legjelentősebb allergén növényfaj. Hatékony biológiai védekezés nincs ellene, a gyomirtókra ugyanakkor rendkívül érzékeny.

Kis jövevény a Dunában

A Dél- és Kelet-Ázsiában, valamint Ausztráliában és Afrikában őshonos kisméretű kagylófaj, a *Corbicula fluminea*

A vándorkagyló a nagyobb kagylók mézszvázán is képes megtelepedni

Corbicula fluminea

© ZSOLDOS CSABA FELVÉTELEI

fajokkal versengve azok fogyasztását okozhatja, továbbá – a vándorkagylóhoz hasonlóan – gazdasági károkat okozhat csatornáknban, csőrendszerekben elszaporodva. Leginkább a megelőzés segít terjedésének megállításában, amelynek eleme, hogy a dísztavakból száműzni kell.

Egymilliárd tonnányi medúza a Fekete-tengerben

A *Mnemiopsis leidyi* nevű, 10 cm hosszúságú újvilági csalánozófaj az 1980-as évek elején került a Fekete-tengerbe egy hajó nehezkvízéből. Az 1990-es években eljutott a Márvány-, illetve a Földközi-tengerbe, és megtalálható az Északi- és Balti-tengerben is. Természetes ellenség híján örületesen felszaporodott, így mára a Fekete-tenger biomasszájának túlnyomó részét ez a medúza alkotja: a '90-es évek közepén az állomány összességét

egymilliárd tonnára becsülték – összehasonlításképpen ennyi halat fognak ki egy évben a Föld halásza. A Kaszpi-tengerben a helyzet, ha lehet, még rosszabb. E medúza a plankton állati szervezeteivel, ikrával és halivadékkal táplálkozik. A plankton mennyiségének katasztrofális csökkenése az őshonos gazdasági szempontból értékes halfajok, illetve a delfinek és fókák drasztikus megfogyatkozásához vezetett, fogyasztók hiányában a növényi és bakteriális plankton pedig jelentősen felszaporodott. E medúza elleni harcban a megelőzésen kívül az utóbbi években a megoldást egy másik, hasonlóan újvilági elterjedésű rokonfajtól, a *Beroe ovata* fésűsmedúzától várják. Ez a faj fésűsmedúzakkal táplálkozik, így a *Mnemiopsis* természetes ellensége.

Selyemkóró

A meténgfélék családjába tartozó selyemkóró (*Asclepias syriaca*) életünk megédesítője, egyben gyeptársulásaink életének megkeserítője. A növény észak-amerikai eredetű, hazánkba a 18. században telepítették be, és 1870-től 1950-ig természetkezelték is, mint kiváló mézélő növényt (más források textilipari növényként való betelepítéséről számolnak be). Napjainkra az Ibériai- és Balkán-félsziget kivételével Közép- és Nyugat-Európa nagy részén megtalálható, agresszíven terjedő gyomnövény. A selyemkóró – legalábbis Magyarországon – ott támad, ahol a legjobban fáj. A Duna–Tisza köze rendkívül érzékeny nyílt és zárt homoki gyeptársulásaiban bukkan fel leggyakrabban: elég hozzá egy friss kerékvágás vagy patanyom, máris ott terem, és szinte megállíthatatlanul terjedni kezd, összefüggő állományával eluralva, kiszorítva az eredeti társulás-alkotókat. Repítőszőrös mag-

vai a szelek szárnyán nagy távolságokba eljutnak. A hazai méhészek kedvelik a selyemkórót, mert a selyemfűméz, néha vaddohányméz néven forgalomba kerülő, sőt egyes méhészek körében hungaricumként elkönyvelt, fűszeres, illatos méz keresett portéka. Az európai mézélő méheket ugyan kissé megterheli a selyemkóróról való gyűjtés, megőrzés-kor ugyanis a méhek néha odaragadnak a növény portokjaihoz, vagy egy-két lábuk leszakad, így a méhésznek mérlegelnie kell, mennyi ideig engedi a jószágot selyemkórón legelni.

Halcsontfarkú réce

A halcsontfarkú réce (*Oxyura jamaicensis*) kisméretű, észak-amerikai bukórécefaj, amely angliai díszmadár-tenyészetekből indult óvilági hódító útjára, s immár több mint 20 országban regisztráltak megjelenését. Legnagyobb európai állománya továbbra is az Egyesült Királyságban él, de Skandináviában, Franciaországban és Spanyolországban is fészkel – egyre növekvő számban. Az óvilági madárfauna talán leghírhedtebb genetikai szennyezője, amely életképes hibrideket hoz létre az igen ritka és veszélyeztetett rokonnal, a kékcsőrű récével (*Oxyura leucocephala*), és az utódok ráadásul – az invázióhoz hasonlóan – domináns viselkedésűek. Gazdasági hatását e természetvédelmi probléma kezelésére fordított font- és euró-milliók jelentik. Délnyugaton szelektív vadászattal próbálják féken tartani, Angliában ezt a módszert kevésbé alkalmazzák, így vélhetően folyamatos az utánpótlás.

© ORSIÁN ZOLTÁN

Halcsontfarkú réce

ráltak megjelenését. Legnagyobb európai állománya továbbra is az Egyesült Királyságban él, de Skandináviában, Franciaországban és Spanyolországban is fészkel – egyre növekvő számban. Az óvilági madárfauna talán leghírhedtebb genetikai szennyezője, amely életképes hibrideket hoz létre az igen ritka és veszélyeztetett rokonnal, a kékcsőrű récével (*Oxyura leucocephala*), és az utódok ráadásul – az invázióhoz hasonlóan – domináns viselkedésűek. Gazdasági hatását e természetvédelmi probléma kezelésére fordított font- és euró-milliók jelentik. Délnyugaton szelektív vadászattal próbálják féken tartani, Angliában ezt a módszert kevésbé alkalmazzák, így vélhetően folyamatos az utánpótlás.

© ENRIANO BALOGH

Kanadai lúd

Kanadai lúd

A kanadai lúd (*Branta canadensis*) impozáns, nagy testű, újvilági vadlúd, amely a halcsontfarkú récéhez hasonlóan angol gyűjteményekből szabadult ki, s ha ez nem lett volna elég, vadászati célú betelepítésekkel is erősítették állományait. Mára a faj Észak- és Északnyugat-Európában elterjedt, de más európai országokban is sikerrel megtelepedett; Magyarországon is felbukkant már. Az őshonos vadlúdfajokkal hibridizál, szabadidejében pedig agresszíven védi territóriumait más víziszárnyasokkal (szárcsa, vízityúk) szemben. Nagy populációk esetén ürüléke jelentősen hozzájárul a tavak szervesanyag-tartalmának növekedéséhez, így képes átalakítani élőhelyeit. A faj európai populációinak pontos felmérése, illetve a további véletlen kiszabadulások ellenőrzése jelenti a legfontosabb lépéseket az ellene való védekezésben. Az európai vadászok is örömmel üdvöznének a listán, mint újabb vadászható madárfajt; ironikus módon ez az ötlet Magyarországon is előkerült, annak ellenére, hogy a faj eddigi hazai felbukkanásai alapján komoly terítéket nem lehet jósolni.

Nutria

A hódpatkány néven is ismert nutria (*Myocastor coypus*) nagy testű, a hódhoz hasonlatosan „kételtű” életmódot folytató rágcsálófaj, amely Dél-Amerikából került az Óvilágba. Prémjéért tenyésztik több európai országban, ezekről a telepekről szabadultak ki a szerencsésebb példányok, más esetekben a prémvadászat örömeért szándékosan engedték ki őket a vadonba. Világszerte elterjedt, Európában a francia és olasz állományok a legnagyobbak. Egyes bizonytalan források szerint Magyarországon is élnek

megtelepedett nutriaállományok. A természetes vízi növényzet és néhány őshonos állatfaj szelektív felfalásával, továbbá mezőgazdasági kártétellel keveredtt gyanúba. Jelentős összegeket emészt fel a faj visszaszorítása is. Védekezés: a tenyésztő telepeken megerősített biztonsági intézkedéseken túl a vadászat és a csapdázás bizonyult hatékonynak.

Kínai razbóra

Az 1960-as évek átgondolatlan, gazdasági szempontú halfaj-betelepítéseinek egyik mellékhatása a kínai razbóra (*Pseudorasbora parva*) elterjedése: a busák és amurok „farvizén” került az európai vízrendszerekbe, ahol néhány évtized alatt általánosan elterjedt. Magyarországon valamennyi álló- és lassú folyású vízünkben közönséges. A horgászok által használt csalihalak között mára az első helyen áll. A kínai razbóra őshonos halfajaink táplálékkonkurense, továbbá ezek ikráit és ivadékait fogyasztja. Halbetegségek átvivőjeként is számon tartják. A pre-

© VIDA ANTRAL

Kínai razbóra

venció mellett az őshonos ragadozókkal lehet ellene védekezni: pontytelepítés előtt ajánlott időt hagyni a ragadozó halaknak a razborák levadászására.

Králl Attila

A NOMENCLATOR BIZOTTSÁG FELHÍVÁSA

Az MME Nomenclator Bizottsága pályázat útján jelöltek keres lejáratú mandátumú tagja helyére. A sikeres pályázóknak szakmai és erkölcsi feddhetetlenségükön túl képeseknek kell lenni az évente beérkező mintegy 200-300 jelentés tárgyilagossági kiértékelésére és a határozás helyességének megítélésére a jelentések kézhezvételétől számított határidőn (rendszerint egy hónapon) belül. Az MME NB-ben folytatandó munka önkéntes tevékenység, elsősorban azzal a céllal, hogy a szakirodalomban a hazánkban ritka madárfajokról csak ellenőrzött és megbízható adatok jelenjenek meg.

Feltételek: a magyar nyelv mellett legalább olvasási szinten tudniuk kell angolul és lehetőleg németül az irodalom naprakész nyomon követése és az ilyen nyelven érkező jelentések megértése céljából. A jelöltek közül előnyben részesülnek azok, akiknek felsőfokú végzettségük van vagy várható rövidesen valamelyik természettudományos szakterületen (kiváltképp biológia), és átfogó terepi ismereteik vannak Európa, esetleg a Nearktisz és a Palearktisz Európába kóborló madárfajai terén, továbbá bírálói tevékenységük során hozzá tudnak fűzni a madárhathatározással foglalkozó szakkönyvek és folyóiratok többségéhez. További előnyt élveznek a gyűrűzővizsgával is rendelkező pályázók. A pályázatok elbírálásánál figyelembe vesszük a jelölt eddigi madártani tevékenységét, különös tekintettel a megjelent publikációira és a Bizottság számára korábban esetleg eljuttatott jelentéseire. A pályázatokat az eddigi szakmai tevékenység leírásával az MME NB titkára részére kérjük eljuttatni a következő címre: Zalai Tamás nomenclator@birding.hu. A pályázatok beadásának határideje 2010. július 31.

MADARÁSZFUTAM A HORTOBÁGYON

Kedves Terepmadarászok!

Az idei évben is megrendezzük a Terepmadarász Találkozót a Hortobágyon. A 10. jubileumi rendezvényünket, a hortobágyi Ökotúra Vendégház és Kemping területén tartjuk 2010. szeptember 2-5. között. A vendégházban 55 fő elhelyezésére van lehetőség szobákban, illetve korlátlanul számban (hozott) sátorban.

Szállást foglalni, jelentkezni, érdeklődni Tar Jánosnál (30-249-41-59, e-mail: darassa@fibermail.hu) lehet.

A korábbi évekhez hasonlóan a pénteki napon előadások hangoznak el természetvédelmi és madártani témákban, valamint

összefoglaljuk az eddigi futamok történetét és eredményeit. A szombati nap reggelétől a hagyományos 24 órás madármegfigyelési versenynek ad teret a Hortobágy-halastó.

TÁBOR A BÜKKALJÁN

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Bükk Helyi Csoportjának tagjai által szervezett madárgyűrűző és természetismereti táborba szeretettel várják a természet és madárvilág iránt érdeklődő iskolás gyerekeket. Helyszín: Bükk-alja. Időpont: 2010. augusztus első és harmadik hete. További információ és jelentkezés: 06/70-321-4868

GÓLYAPUSZTÍTÁS DOMONYBAN

A gólyafiókák már egyre nagyobbak, s mint minden évben, idén is eljött a fiatal madarak gyűrűzésének ideje. A gólya road show kezdetére és a gólyák védelmének fontosságára egy szomorú aktualitás is felhívja a figyelmet. 2010. május 20-án ismeretlen elkövető lelőtt egy fészkelő gólyát Domony településen, feltehetően légpuskával. Az ügyről rendőrségi bejelentést tettek, helyi kollégáink is készítettek feljegyzést az esetről. A fészkekben 3 tojás volt, ezek a Börzsöny Alapítvány keltetőjébe kerültek. 2 tojást nem sikerült megmenteni, 1 fióka kelt ki. Nem ez az első ilyen eset (talán emlékeznek még tagtársaink a nyíllal átlőtt 4 gólya történetére), bízunk benne, hogy sikerül még több emberrel megismertetnünk a gólyák életét és felhívni a figyelmet a törvény által biztosított védettségükre!

ÚJ MADÁRFAJ A MECSEKBE

Idén januárban láttak először uhut Baranyában, akkor még csak reménykedhettünk a faj tartós megtelepedésében – ez mára realitássá vált! A Mecsek egyik eldugott szegletében felfedezték egy uhu pár költőhelyét. A madarak azóta is folyamatosan a fészkelőhelyen tartózkodnak, a költés eredményességéről egyelőre nincs információ.

Az uhu országos állománya az utóbbi 10-15 évben folyamatosan növekedett, a korábbi 15-20 párral szemben napjainkban már 50-60 pár fészkel Magyarországon. A védelmi erőfeszítéseknek köszönhetően főleg az Északi-középhegységben nőtt az állomány, de egy-egy pár alkalmi költését síkvidéken is sikerült bizonyítani. A mecseki fészkelés a faj terjeszkedésére, állománya további erősödésére utal.

A Budapesti Helyi Csoport 2010. évi II. féléves programja

Előadások:

Szeptember 8.	Szenegáli madárgyűrűző expedíció – Orbán Zoltán előadása
Október 13.	A ragadozómadár-védelem új kihívásai – Horváth Márton előadása
November 10.	Odúlakó madarak védelme – Nagy Csaba előadása
December 8.	Ketten egy fészkekben (rendezte: Pálfi Szabolcs) – filmvetítés

Terepi programok:

Szeptember 11.	Vízimadarak megfigyelése a Ferencmajori-halastavaknál
Október 16.	Őszi madárvonulás megfigyelése a Dinnyési-Fertőn
November 13.	Madarásztúra a Zab-székere
December 11.	Telelő vízimadarak megfigyelése a Pilismaróti-öbölben

Élőhelykezelési program:

November:	Homoktövis Természetvédelmi Terület
-----------	-------------------------------------

Az előadások helyszíne a TIT-Stúdió (1113 Budapest Zsombolyai u. 6.).

Az előadások előtti megbeszélések 18 órakor, **a vetítések 18 óra 15 perckor kezdődnek!**

Az előadások utáni szombatra szervezett kirándulások részleteinek meghirdetésére az előadások előtt kerül sor!

A Vezetőség fenntartja magának a jogot, hogy előre nem látható okok miatt az előadások témája vagy a kirándulások helyszíne változhat. A változtatásokról tájékoztatást adunk. Mindenkinek élményekben gazdag madármegfigyeléseket kívánunk!

Elérhetőségeink: Bajor Zoltán: 20/252-3960

Lendvai Csaba: 20/322-5787

Berényi Zsombor: 20/354-8505

Mindenkit szeretettel várunk!

MADARÁSZ ÖKO-TÚRÁK AZ MME SZERVEZÉSÉBEN

Madármegfigyelések, erdei séták, ritka fajok, védett területek...

Az MME az ország legérdekesebb tájaira hívja a kirándulni vágyókat! Az egyedi kirándulások kis és nagy csoportok számára egyaránt elérhetőek, a túrák kombinálhatóak.

Területenként választhatóak az útvonalak az egyéni érdeklődés és az évszakok változatossága szerint, így a hegyvidéki madarakat és a pusztai fajokat is megismerhetik a túrázók. Túráink során nem csak érdekes madárfajokat, élőhelyeket ismerhet meg a látogató, hanem betekintést kaphat az MME munkájába is, amivel óvjuk hazánk veszélyeztetett madárfajait és azok élőhelyeit.

A programokról részletes információ található honlapunkon:

www.mme.hu > támogatás > ökotúrák

Jelentkezés és további információ:

Fatér Imre, ökotúra-vezető és szervező

Telefon: 06-20/325-63-19

E-mail cím: birding@mme.hu

Kísérje figyelemmel a nagyhalászi gólyacsalád életét!

<http://golya.mme.hu/golyakamera/kamera.php?c=halasz>

I. Tokaji partifecske-hajózás

A Tisza szakadásos partfalaiban él Európa egyik legnagyobb partifecske-állománya, itt zajlik egy világviszonylatban is jegyzett, immár 26 éve tartó partifecske-kutató és -védelmi program. A telepek május elején a leglátványosabbak, a párválasztás miatt ilyenkor óriási a nyüzsgés. A költőüregeknél cikázó, repülő rovarokra vadászó partifecskek élete legjobban a víz felől figyelhető meg, ezért a 2010-es fecskévédelmi évben – hagyományteremtő szándékkal – elindítottuk a Tokaji partifecske-hajózás programot.

Idén május 8-9-én több mint háromszáz-an érkeztek az ország egész területéről, hogy felszálljanak a napi három alkalommal induló sétahajó fedélzetére, amivel néhány méterre is megközelíthették a partifecskes szakadópart-oldalakat. Közben nemcsak a Tisza (és mindenekelőtt a partifecskecsapatok) látványban gyönyörködhattunk, de élvezhettük Szép Tibor ornitológus – a hazai partifecske-kutatás megteremtője és vezetője – idegenvezetését is.

A parton a következő menetrendszerű járatra várakozók sem unatkoztak. Az érdeklődő madárbarátokat vendégül látó Bonchidai Csárda parkolójába kitelepült egyesületi információs ponton beszélgethettek az egyesület önkénteseivel és munkatársaival. A szerencse itt is ránk mosolygott, mert a fejünk felett felfedeztünk egy erdei pintyfészket, így néhány méter távolságból figyelhettük az érdeklődőkkel a kotló, majd az éppen akkor kikelő fiókákat etető szülőket.

*Köszönjük a hajóúraság és a csárda segítségét!
Jövőre is szeretettel várunk minden érdeklődőt!*

Orbán Zoltán

© ORBÁN ZOLTÁN FELVÉTELEI

Madármentés

© HORVÁTH MARTON

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesülethez minden évben bejelentések százai érkeznek az ország egész területéről bajba került madarokról. Civil szervezetként az MME képtelen az állam feladatát átvállalva országos madármentő hálózatot fenntartani, ezért a kollégáinknak és a betelefonálóknak is rengeteg személyes konfliktust okoz, amikor a madarakért aggódó embereket kénytelenek vagyunk tájékoztatni arról, hogy nem tudunk kimenni a veréb- vagy feketeterigó-fiókáért, mert erre sem szállító, sem befogadó kapacitásunk sincs. Ilyenkor csak azt tudjuk javasolni, hogy a madarat vigyék be a legközelebbi állatkertbe vagy hívják a területileg illetékes nemzeti parkot.

A MADÁRMENTÉS PROBLÉMÁJA

A védett madarak az ország megóvándó közkincsét képezik, beteg vagy elárvult egyedek ellátásához országos lefedettségű, stabil központi finanszírozású madármentő állomási hálózatra lenne szükség. Sajnos azonban ilyen nem létezik hazánkban, ehelyett egy sajátos, nagymértékben az emberek egyéni áldozatvállalására építő rendszer alakult ki az elmúlt évtizedekben. A madármentés azért különösen érzékeny kérdés, mert többnyire olyan környezettudatos polgárokat érint, akiket nem érdekelnek a madárgyógyászat finanszírozási hiányosságai. Ők jóérzésből veszik magukhoz az út szélén sérülten vergődő madarat, és – érthetően – azt szeretnék, ha gyorsan megfelelő ellátásban részesülhetne. Aki

került már ilyen helyzetbe, az tudja, hogy érzelmileg milyen megterhelő, amikor az ember ott áll a konyha kövén fekvő madár mellett, segíteni szeretne, de nem tudja, mit tehet, kihez fordulhat.

MILYEN LENNE AZ IDEÁLIS ÁLLAPOT?

Ideális körülmények között az ország minden régiójában működne legalább egy védettmadár-mentő, -bemutató és látogatóközpont, ahol az orvosi és gondozói stáb mellett a mentőszolgálathoz hasonlóan szállító járművek, és madár-befogó szakmunkások tudna reagálni a beérkező hívásokra a hét minden napján, éjjel és nappal. Finanszírozási szempontból messze nem a madármentő központok gyógyászati működtetése, hanem a szállítás a legproblémásabb. Egy-egy

ilyen központ maximum 100 km sugarú körön belülről lehet képes viszonylag gyorsan, néhány óra alatt begyűjteni a bejelentőtől a sérült madarakat. A problémára teljes megoldást jelentő heti hét napos, napi legalább 12 órás ügyeleti rendszerrel számolva egy-egy madármentő központba legalább két szállító autóra és egy-egy sofőrre lenne szükség. Csak az autók beszerzési, üzemanyag és javítási, a sofőrök bér és járulék költsége egy-egy központ beindítási évében 15-20 millió Ft körül lenne. Ha ehhez hozzávesszük az orvosi vagy legalább asszisztensi, állatgondozói stáb bér és járulék; a gyógyászati eszközök és berendezések, a gyógyszerek beszerzési; az állatok takarmányozási; a központ építési és fenntartási (világítás, fűtés, telekommunikáció, karbantartás, takarítás stb.) költségeit az érvényben lévő állat- és természetvédel-

mi, humán és állategészségügyi és egyéb jogszabályok tükrében, akkor egy-egy ilyen centrum felépítése és felszerelése legalább 60-80 millió Ft-ba kerül, amihez minden évben hozzá kell még számolni mintegy 25-30 millió Ft rezszi- és bérköltséget is. A problémára valóban megoldást jelentő rendszerben országosan legalább öt-hét ilyen régiós központtal számolva mintegy fél milliárd Ft kezdő, majd évi 100 millió Ft működtetési költséggel kellene számolni. Azt, hogy ez sok vagy kevés, a kérdésben érintett minden szereplő a maga érdekei szerint dönti el. Az állatokért aggódók, a madárvédők szerint ez egy olyan gazdag madárvilággal rendelkező országban, mint Magyarország, nem lehetne drága, hiszen sok olyan fokozottan védett madárfajunk van, amelynek jelentős európai uniós állományai nálunk élnek.

Mindazonáltal a költségeket jelentősen lehetne csökkenteni azzal, ha a madármentési feladatokat már működő természetvédelmi hálózatok meglévő infrastrukturális bázisához kapcsolódnának. Jelenleg Magyarországon 10 nemzeti park működik, ezek illetékességi, működési területe teljes egészében lefedi az ország területét. A nemzeti parkok mindegyike rendelkezik központi, igazgatósági épületegyüttessel, legalább egy

látogató- vagy oktatóközponttal, gyakran az igazgatósági központ részeként. Ezek a nagy látogatottságú centrumok megfelelőek lennének arra, hogy legalább madárbefogadó állomási feladatot is ellássanak, ahol lehetőség van a sérült egyedek ill. fiókák sürgősségi ellátására, elhelyezésére. Ennek a megoldásnak az épített infrastruktúra megléte, madárvédelmi elemekkel (röpdék, orvosi szoba, takarmánytároló hűtők) költséghatékony bővítése mellett több más – magától értetődőnek tűnő – előnye lenne: rendelkezésre állnak (bár túlterheltek) a madarakhoz értő természetvédelmi szakemberek és részben a szállító járművek, az őrszolgálat emberei ismerik a területüket és jó kapcsolatban állnak a helyi gazdákkal, természetvédekkel. Ezekről a gyűjtőállomásokról a súlyosabb esetek tovább kerülhetnének az állatkereti és egyéb madárgyógyászati központokba. A nemzeti parki madármentő állomási hálózat a közvetlen természetvédelmi feladat ellátása mellett betölthetne egy legalább ilyen fontos szerepet – a bemutatást, a szemléletformálást is. A röpdék kémlelőlyukakkal ellátott spanyolfal, az orvosi szobák betekintő ablakos megoldással – a madarak zavarása nélkül – látogatóbaráttá tehető. Így a nemzeti parkba vagy kimondottan a

© HUBINA TÜNDÉ

Gondozásban részesülő sérült gólya

madármentő állomásra érkező gyerekek és felnőttek megismerkedhetnének az áramütés, a mérgezés, a közlekedés, az illegális madárlelőések problémájával és szomorú eredményeivel; adományaikkal támogathatnák a madármentő munkát, mindennapi életükben pedig jobban odafigyelnének a madárvédelemre. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy ezekben a központokban a látogatók még jobban, közvetlen, kézzelfogható eredményeket látva ismerkedhetnének meg a nemzeti parkok céljaival, feladataival és működésével, a bemutató anyagokon keresztül pedig rengeteg emberhez eljuthatnának a „Mit tegyek, ha madarat találtam?” jellegű kérdésre választ adó elsősegély-információk. Természetesen egy ilyen hálózat kiépítése nem elsősorban intézményi, nemzeti parki döntés kérdése, már csak azért sem, mert a nemzeti parkok az elmúlt néhány évben egyre csökkenő központi finanszírozásból kénytelenek megoldani a feladataikat, így sem pénzük, sem szabad humán erőforrás-kapacitásuk nincs a madármentő központok kiépítésére és működtetésére. Ez csakis minisztériumi szintű döntés, majd az ennek megvalósítását lehetővé tevő központi célfinanszírozás kérdése.

A MADÁRMENTÉS HELYZETE MAGYARORSZÁGON

Az elmúlt évtizedben többször is felmerült az országos madármentő hálózat kiépítésének kérdése, de pénzühiányra hivatkozva a tervezési szakasz nem jutott el a megvalósításig. Ehelyett a sérül vagy elárvult madarakat a Magyar

© KORONYI VIKTOR

Állatkertek Szövetsége (MÁSZ) országos lefedettséget adó 12 állatkertje (ez a megoldás egy az egyben megfelel az előbbiekben kifejtett kapcsolt fejlesztéssel), a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság (HNPI) Górési tanyai madármentő központja, a Hortobágyi Madárkórház Alapítvány, az MME Fenékpusztai madárgyűrűző és madármentő állomása, valamint az állatmenhelyek fogadják be. A legproblémásabb feladatot, a madarak beszállítását, a bejelentés helye szerint illetékes nemzeti parkok természetvédelmi őrői, és jelentős részben maguk az állampolgárok végzik. Ez a rendszer messze nem mondható ideálisnak, de a központok állatorvosai, állatgondozói és önkéntesei, a nemzeti parki őrök, a madarakért aggódó MME-tagok és állampolgárok személyes áldozatvállalásának (el nem számolt túlórák, hétvégi munka, saját gépjármű használat stb.) köszönhetően meglepően jól működik. A Fővárosi Állat- és Növénykertben és a Hortobágyi Madárkórházban világszínvonalú műtéti technikákat alkalmazva gyógyítják a madarakat, olyannyira, hogy a legsúlyosabb esetek az ország többi madármentő állomásáról is erre a két helyre kerülnek. A rendszer működése – elsősorban a beszállítás nehézségei miatt – azonban gyakran lassú és esetleges, sok madár nem jut el ezekre a helyekre, ezért rendkívül nagy szükség lenne a mostaninál jóval nagyobb mértékű és természetvédelmi szakmailag kidolgozott állami szerepvállalásra.

SÉRÜLT MADARAT TALÁLTAM! – MIT TEGYEK?

Amint láttuk, ebben az ideálisnak messze nem mondható helyzetben az egyén szerepe óriási, egyéni áldozatvállalásunk az első és legfontosabb lépés a madarak megmentésében. Azonban nagyon fontos, hogy tisztában legyünk néhány alapvető fogással és szemponttal, hogy mind az ő, mind a saját magunk védelme érdekében valóban jót és jól cselekedjünk. Bár a madarak törekenynek látszanak, a vadállatok elképesztő életerejével rendelkeznek, gyakran olyan sebektől képesek felgyógyulni, amit az emberek

© ORBÁN ZOLTÁN

Kékvércsefiókka a menhelyen

többsége nem élne túl. Ha a megfelelő dolgot tesszük velük, átszűrők azon a kritikus időszakon, amíg közvetlenül vagy segítséggel eljuttatjuk őket a legközelebbi madármentő állomásra.

A TALÁLKOZÁS ELSŐ PILLANATAI

Sérült madárral többnyire autózás közben az út mentén vagy kiránduláskor találkozhatunk, az állat ilyenkor vagy mozdulatlanul kuporog, vagy röpképtelenül a fűben ugrálva próbál menekülni. Ha ilyen állattal hoz össze bennünket a sors, mindenelelőtt őrizzük meg a nyugalmunkat, és az első percet szánjuk a helyzet higgadt felmérésére. Az első kérdés annak minél pontosabb meghatározása, hogy milyen madárról van szó. Ez nem utolsó sorban a saját testi épségünk megóvása miatt fontos, mivel már egy vércse méretű ragadozó is kellemetlen sérüléseket okozhat erős lábával. A kisebb madarak nemigen okozhatnak problémát; a nagyobb kampós csőr és erős karmos lábak ragadozó madárra utalnak; a hosszú láb, nyak és csőr a gémfélék jellemzője; ezekkel a madarakkal bánjunk óvatosan, mert komoly sérüléseket okozhatnak. A következő

lépés a madár állapotának felmérése, ami némi tapasztalatot igényel, ennek hiányában figyeljünk az árulkodó jelekre. A sérült madarakat gyakran már nagyon leromlott állapotban találjuk meg, amikor már sem repülni, sem futni nem képesek. A gubbasztás, a csukott szem, a felborzolt tollazat, a letargia rossz jel, a furcsán álló végtagok törött szárnyra vagy lábakra utalnak; a remegés, furcsa mozgás háttérben mérgezés, fejsérülés, öröklött probléma állhat, és nemritkán véres sebek is láthatók rajtuk. Figyeljük meg a madár szemét – ebben a szülői tapasztalat sokat segít –, mert a beteg madár szeme ugyanolyan fénytelen vagy éppen ellenkezőleg csillogó, mint egy beteg, lázas kisgyereké.

HOGYAN FOGJAM MEG?

Ha nem fér el a markunkban, mind a madár, mind a magunk védelme érdekében az a legjobb, ha egy szövetdarabbal leborítjuk az állatot. A fej letakarása jótékonyan megnyugtatja őket, egyszerűbbé teszi a megfogásukat. Ha semmi ilyesmi nincs kéznél, egy erősebb lombos ágat is használhatunk. A ruhaanyag előnye, hogy abba lazán becsavarva a madarat akár szállíthatjuk is. Lehetőleg

Átmeneti gondozásban részesült fecskék – az elengedés pillanataiban

© KORONYI VIKTOR

Sasműtét a Fővárosi Állat- és Növénykertben

© HORVÁTH MÁRTON

ne álljunk a madarak fölé, mert ez számukra szokatlan és félelmetes, inkább guggolva közeledjünk.

SZÁLLÍTÁS ÉS IDEIGLENES ELHELYEZÉS

Egy sok szellőző lyukkal ellátott papírdoboz a legjobb szállító- és rövidtávú elhelyezési eszköz. A lecsukott tetejű doboz védett, sötét, kiegyenlített hőmérsékletű környezete segít megnyugtatni és sokkalanítani a madarat. A dobozba érdemes néhány marék fűvet, szénát vagy szalmát tenni, de az újságpapír bélelés is jó az ürülék felszívásához, ami fontos a madarak tollzatának tisztán tartása miatt. Kisebb madarak esetén érdemes a papírdoboz két szemközti oldalán átszúrni egy ujjnyi vastag ágot, és erre ültetni a madarat. Ha képes megkapaszkodni, az már önmagában jó jel, fontos információ az állat állapotának felmérésében. Amennyiben a madár néhány napig nálunk marad, a doboz alján rendszeresen cseréljük az almot.

ELSŐSEGÉLY, ETETÉS ÉS ITATÁS

A madármentés legnehezebb, legösszetettebb kérdése annak eldöntése, hogy milyen elsősegély jellegű beavatkozásra van szükség. Mivel a cél a sérült madár mielőbbi eljuttatása a szakképzett gyógyítókhoz, ne kezdjük el házilag kezelni a sebeket, a sérült csontokat. Ennél sokkal fontosabb a nyugalom és a védett, sötét, kiegyenlített hőmérsékletű elhelyezés. Ez csökkenti a vergődő mozgást, ami egyrészt újabb sérüléseket okozhatna, másrészt gyorsítja az erő és energiataralékok felélését.

© HORVÁTH MÁRTON

Meggyógyított kerecsensólyom Madárral (Erdei Zsolttal), a szabadon bocsátás előtt

kínálni. Verébszerűen kúpos csőr esetében magevő madárral, kampós vagy hegyesedő végű egyenes csőr esetében ragadozó vagy rovarevő madárral van dolgunk. A macskák számára készült konzervhús, a túróból, reszelt sajtból, főtt tojásból álló keverék, a forrázott lisztkeverék, a nyers marhahús az elsősegély jellegű madáretetés alapanyagai, amelyek az önállóan táplálkozni nem tudó magevőket is átsegíthetik a krízisen. A falatok egyik madár-

Amint lehetőségünk van rá, próbáljuk megintatni a madarat. Ehhez használhatunk egy szívószálat, műanyag orvosi fecskendőt, pipettát, kiskanalat, de akár az ujjunkat is, ha vízbe mártjuk és a lecsurgó cseppeket a madár csőrtővéhez irányítjuk. Egyszerre mindig csak kevés vizet adjunk és figyeljük a madár reakcióját, hogy nyel-e. Ilyen lassú itatással nem kell félnünk attól, hogy „megfullasztjuk” a madarat, mert ha elég neki vagy nincs kedve inni, azt a fejének megrázásával jelzi. Az ivóvízben feloldhatunk némi szőlőcukrot és akár kalcium pezsgőtablettát is, előbbi energia-utánpótlást segíti, utóbbi az izomgörcsöket csökkenti és sokkcsillapító hatású.

A sérült madaraknak többnyire nincs szükségük elsősegély jellegű táplálásra, ami alól csak a hosszabb ideje éhező példányok kivételek. A madár állapota kis gyakorlattal megállapítható a mell közepén függőlegesen végighúzódo tarajos szegycsont kitapintásával. Ha késpenge-szerűen vékony tapintású, az azt jelenti, hogy a madár akár napok óta nem evett, ilyenkor érdemes néhány falattal meg-

csoport képviselője esetében se legyenek vastagabbak a csőr átmérőjének felénél, és ne legyenek hosszabbak a csőrnél. Az etetéshez a legjobb hosszú szárú, lekerekített végű csipeszt használni, mert ezzel a táplálékot mélyen a torokba tudjuk tolni. Ha a madár nem tátog, nem nyitja ki a közeledésünkre a csőrét, mutató és hüvelykujjunkkal felülről fogjuk meg, majd óvatosan nyissuk szét a csőrt addig, hogy a csipesszel a falatot a szájnylásba tudjuk csúsztatni. Ezeket érdemes az itatóvízbe mártani, mert ez könnyíti a nyelést és egyben gondoskodik a vízutánpótlásról is. Az elsősegély jellegű etetés szerepe a veszélyes mértékben eléhezett madár azonnali energiapótlása, ezért egy-egy alkalommal csak 3-4 falatot és lassan etessünk, a kínálások között hagyjunk időt a madárnak a nyelésre, pihenésre. Ha sikerült elfogadtatnunk némi ételt, csukjuk vissza a doboz tetejét, hogy a madár alhasson, emészhessen. Egy felnőtt madarat rigó méretig elegendő naponta 3-4, az ennél nagyobbakat 2 alkalommal megetetni és megintatni. Amint elláttuk a madarat, elkezdhetünk foglalkozni az elhelyezésével, mert ne felejtjük el, hogy a sérült állatnak korszerű szakellátásra van szüksége, amit csak az erre szakosodott intézményekben kaphat meg!

A sérült madarak és a fiókák bejelentési és elhelyezési lehetőségeiről a Madárbarát kert rovat oldalain olvashat.

Orbán Zoltán

Ápolásra szoruló mérgezett rétisas

© ORBÁN ZOLTÁN

Gönye Csaba: Tavasz fototaxis

Varázslatos Magyarország

www.varazslatosmagyarorszag.hu

Polgár Tibor: Nyiladék

LÁSS CSODÁT!

A Varázslatos Magyarország lélegzetelállító országunk természeti csodáinak, Nemzeti parkjainak és a természetfotózás népszerűsítésére alakult.

Vegyél részt a csoda és egy varázslatos fotógaléria megalkotásában és indulj „Havi természetfotós” havonta, valamint „Magyarország egy napja” évszakonként egy napon kiírásra kerülő pályázatainkon.

A nyertes természetfotók havonta fantasztikus díjakat nyernek, továbbá minden egyes természetfotó a megszerzett pontokkal bekerül a ranglistába. Év végén a kiemelkedő fotók egy díjátadó ünnepséggel egybe kötött kiállításon vesznek részt.

Szeretettel várunk minden pályázót és érdeklődőt és sok sikert kívánunk a pályázat-hoz!

Lakásban költő füsti fecskék

A molnárfecske mellett a füsti fecske is az épületeinkben költő faj, de előbbivel ellentétben ez a madár nemcsak a külső fal-szakaszokra, hanem gyakran a belső helyiségekbe is beköltözik. Az sem jelent nekik problémát, ha ökölnyi réseken (betört ablaküveg hiányosságán, résnyire nyitott ajtón vagy ablakon) keresztül tudják csak megközelíteni a fészket. Ezért is képesek megtelepedni az istállók, hodályok félhomályos világában, ahol a gazdák évezredek óta örömmel fogadták a jelenlétüket, mivel a ház és az állatok körül összefogdoszták azokat a kellemetlenkedő rovarokat (szúnyogokat, böglyöket, bagócsokat stb.), amelyek annyira képesek gyötörni a jószágot (több faj lárvája ezek húzában él!), hogy ezeknél testsúlycsökkenést, fejlődési visszamaradást, akár pusztulást is okozhatnak.

A füsti fecskék előszeretettel tartanak fészkelőhely-kereső felderítő repüléseket az épületek nyitva hagyott ajtóin, ablakain keresztül a belső helyiségekbe. Biatorbágyon egy lakóház meleg tetőterébe a szinte folyamatosan nyitva lévő ajtón keresztül pár fecske pár néhány évvel ezelőtt. Mivel azt tapasztalták, hogy nem zaklatják őket, fészket építettek, és azóta minden évben újra és újra költöttek az egyik lakószoba ajtajánál. Az itt lakó fecskebarát örömmel fogadta a madarakat, és inkább nem csukja be az ajtót a költési időszakban, letakarja a bútorokat, fecskepelenkát helyez ki az ajtó alá. Ezekért a számára elfogadható kellemetlenségekért fantasztikus élményben van része, mert szó szerint együtt élhet ezekkel a vadmadarakkal, részese lehet évi két költésük minden pillanatának. A madarak gyorsan megszokták az emberek jelenlétét, és magukat nem zavartatva élnek életüket, etetik fiókáikat. Olyannyira magukénak érzik a házat, hogy az egyik kedvenc pihenőhelyük is itt, a folyosó falán lévő trófeán van. Amikor a háziak elmennek otthonról, az ajtón lévő szellőző ablakot nyitva hagyják a madaraknak, hogy zavartalanul ki-be röpködhessenek vadászni, a fiókákat etetni.

Orbán Zoltán

© ORBÁN ZOLTÁN

Szahasármányok az élelmiszerboltban

Magyarországon a nagyobb hipermarketekben a madarakra érzékeny szeműek vásárlás közben alkalmanként átrepülő verébcsapatokra figyelhetnek fel az élelmiszerpultok fölött. Azokban az időszakokban, amikor kevesebb a vevő az üzletben, ezek az élelmes madarak a kiszóródott, lehullott vagy csomagolás nélküli finomságokból csipegetnek nem kis fejtörést okozva a higiénia miatt aggódó főnökségeknek. Marrakechben a napi vásárlások helyszínénél még a minden sarkon megtalálható kis élelmiszerboltok szolgálnak. Itt az alapélelmiszerek nagy részét úgy árulják, mint nálunk a sarki zöldségesnél a paradicsomot vagy a paprikát, azaz fedetlen ládáikban a pultokra halmozva. Ezt a lehetőséget használják ki a városban nagy számban megtalálható szahasármányok (*Emberiza sahari*), amelyek szívesen lakmároznak a kipakolt szemes terményekből és tésztafélésekből. Mondhatni, már a boltok részévé váltak ezek a rafinált madarak, az eladók belenyugvással veszik tudomásul a jelenlétüket, elkergetni sem próbálják őket, így biztosítva madarászélményt a madarakra érzékeny szemű turistáknak.

Hegedűs Dániel

© HEGEDŰS DÁNIEL

Gyűrűs barátcinege a Naplás-tónál

A Naplás-tavat környező bokrosokban egy gyűrűs barátcinege (*Parus palustris*) került lencsevégre, először januárban, majd február végén. A fényképekről leolvasható gyűrűszámrészek segítségével a madarat sikerült egyedileg azonosítani. Ugyanitt gyűrűzték 2001 szeptemberében, majd rá egy évvel ismét visszafogták a területen. Mivel a barátcinege korhatározása a tollazati bélyegek alapján ősszel nem lehetséges, ezért nem tudhatjuk, hogy a jelöléskor mennyi idős lehetett a madár. A gyűrűzés és az ideai megfigyelés közötti eltelt idő alapján az életkora minimum 9 év. A hazai madárgyűrűzési adatbázisban egyetlen ennél idősebb gyűrűs barátcinege van, azt a példányt 1996-ban gyűrűzték Szalonnán, a Bódva-völgyi Madárvonulás-kutató és Természetvédelmi Táborban és ugyanott ötször fogták vissza a későbbiekben, legutóbb 2005 őszén. A barátcinege állandó madár, kifejezetten erős területhűség jellemzi, ezt mutatja a mostani megfigyelés is. Nagyobb felirátú, nagyobb méretű gyűrűket viselő madarakat aránylag sokszor azonosítanak fényképekről, de az igen ritka, hogy énekesmadár 2 mm átmérőjű gyűrűje is olvasható a fényképen. Az MME rendszeresen szervez megfigyelőpontot a Naplás-tónál a Nemzetközi Madármegfigyelő Napok keretében. Az őszi akciónapon érdemes lesz különös figyelmet fordítani itt erre a madárra is, mert ha valakinek sikerül ismét észlelnie és egyedileg azonosítania a képen látható madarat, akkor a hazai madárgyűrűzési adatbázis – akkora már – legidősebb ismert korú gyűrűs barátcinegét figyelheti meg.

Karcza Zsolt

© BADIĆ IŠTIVAN

Macskabaglyok korai költése a Budai Várban

Sélyei Gábor hívta fel a madarászok figyelmét arra az érdekes jelenségre, hogy a Budai Várnál idén január elején macskabaglyok (*Strix aluco*) láttak költéshez. A Halászbástya közelében található bagolyfészkeknek nyomban számos pártfogója akadt a közelben lakók körében. A fiókák teljesítménye figyelemreméltó a környezeti nevelés terén. Néhány lakó nyomban madárvédővé avasált az ő hatásukra. A fiatal baglyok gyorsan fejlődtek, március 24. körül már távolabbi fákra is átlibbentek éjszakai kalandozásaik során. Nappalra mindig visszahúzódtak a biztonságot nyújtó fenyőfakoronák mélyébe.

Morandini Pál

© MORANDINI PÁL

Különös táplálkozású nagy kócsag

Először volt lehetőségem lesből vízimadarakat fotózni az Imre Tamás fotográfus által szervezett workshopon. Nagy izgalmal vártam a lesbe való beülést, mesés volt a látvány, amely élelem tárult. A hajnali fényekben csak ámultam: a les közvetlen közelében gyanútlanul úszkáltak és élték mindennapjaikat a vízimadarak. Összeszereltem a gépem, és készítettem jónéhány habitusfotót a számomra még ritkán, vagy egyáltalán nem látott fajokról. Több alkalommal is nagy kócsagok (*Egretta alba*) jöttek élelemért, az első néhány „vadászatukról” lemaradtam. Lenyűgözött a látvány, hihetetlen gyorsak, amikor belecsapják fejüket a vízbe a kiszemelt zsákmányért. Aztán egyiküket követni kezdtem a gép keresőjén keresztül, de aggódtam, mert nem voltak jó fények a déli órákban. Már jó idő eltelt, remegni kezdett a kezem a gép súlyától, de éreztem, valami történni fog: és lecsapott! Sorozatot exponáltam és csak miután levettem a szemem a keresőről, döbbenem rá, hogy nem halat fogott a kócsag, hanem egy énekesmadár-tetemet (véltetőleg nádirigót). A látványtól ledöbbenem, a hideg futkosott a hátamon, lélegzetem elállt és tovább exponáltam. Így született a fotó, amely drámaira sikeredett, de felejthetetlen élményként fogom őrizni magamban.

Flégó Péter

© FLÉGÓ PÉTER

Élet-halál harc a költőhelyért

Tavaly májusban a Meleg-hegy oldalában, a vegyes tölgy-kőris erdőbe kihelyezett odúkat ellenőriztünk Juhász Imre tagtársunkkal. Meglepetésünkre a 7. számú odúban tíz kikelt széncinege-fióka és két tojás mellett egy örvös légykapó tojó tetemét találtuk. A megfigyelésre akkor nem találtunk magyarázatot, az elhullott madarat eltávolítottuk a fészekből. A jelenség okára a közelmúltban derült fény, amikor Tóth Gergő egyik mátrai odúkamerája rögzített egy széncinege és egy örvös légykapó közötti harcot. A www.vadonline.hu honlapon is látható felvételen körülbelül két percig tartó adáz küzdelem látható az odú birtoklásáért. Ez esetben a légykapó „megúsza” a láthatóan kíméletlen küzdelmet, és távozott. Minden bizonnyal az általunk talált madár már nem tudott elmenekülni a tusa helyszínéről. A megfigyelt jelenséget árnyalja az ugyancsak a Mátrában rögzített néhány korábbi „életkép”, amikor is az örvös légykapó hím csak fészekanyaglopás céljából látogatta a széncinegék ill. a fenyvescinegék által lakott odúkat, a tojó csak megpihent a cinkék által már korábban elfoglalt és néhány tojással rendelkező fészekben. Mindenesetre a jelenség rámutat, hogy milyen nagy szükségük van az odúlakó madarainknak a mesterséges odútelepekre. Ezt bizonyítja az említett, 16 odúból álló erdei telepünk eddigi 100%-os foglalási eredménye is.

Simig Péter

Madártani hírek Baranyából

Tökés réce a hollófészkekben

Az egyik baranyai hollópár költése már március közepén abbamaradt. Valószínűleg a tojó nem tudta megfelelően ülni a tojásokat a havazások idején, ezért azok bezápuháltak. A hollók esetében azonban rendszeresen előfordul, hogy a tönkrement költés után néhány héttel a szülőmadarak pótköltésbe kezdenek, ezért a fészket április közepén ismét ellenőriztük. Ekkor azonban nem holló, hanem egy tökés réce kotlott a fészkekben. A zárt erdőben lévő fészkek minden víztől távol egy cserfa koronájában, 23 m magasságban található. A kikelő fiókáknak majd innen kell lehuppanniuk a földre, és a tojó ezt követően vezeti el őket a biztonságot adó legközelebbi vízhez.

A tökés récék esetében időnként előfordul, hogy nem a földön, hanem ragadozó madarak fészkeiben, magas épületeken és egyéb extrém helyeken (pl. mohácsi komp) telepednek meg. A tojások kikelése után a fészkekből kiugró kiskacsák általában gond nélkül landolnak a földön. A legközelebbi vízhez való eljutásuk során viszont gyakran esnek áldozatul a ragadozóknak.

Baranyában 1987 óta folyamatosan végezzük a ragadozó madarak fészkeinek feltérképezését. Eddig több mint 5200 fészket találtunk. Ezek közül mindössze háromban tapasztaltuk a tökés récék költését. Egy esetben a vörös vércsék számára kihelyezett műfészket is elfoglalták. Helyi szinten tehát a récék ilyen jellegű fészkelőhely választása meglehetősen ritka.

Sumonyi fecske Spanyolországban

Április 17-én Spanyolországban találták meg elpusztulva azt a fűsti fecskét, amit 2005. május 3-án gyűrtünk a Sumonyi Madárvonulás-kutató Állomáson. A jelölés helyétől 1473 km távolságban akadtak rá. A sumonyi gyűrűzések történetében ez volt az első olyan fecske, ami Spanyolországban került kézre. A hazai gyűrűzési adatbázisban ez a madár a legnyugatibb ponton megkerült magyar gyűrűs fűsti fecske.

Gyűrűzési eredmények

A Sumonyi Madárvonulás-kutató Állomáson április 25-én ért véget a hagyományos tavasi madárgyűrűző tábor. A résztvevők 8 héten keresztül folyamatosan fogták be és jelölték a madarokat. A szezon átlagos fogási eredményekkel zárult, de a gyűrűzött fajok száma minden eddigi tavasi táborét felülmúlta. Összesen 60 madárfaj 3817 példányára került jelölőgyűrű. Száz példánynál többet kék cinegéből (189 pld), széncinegéből (120 pld), vörösbegyéből (264 pld), cserregő nádiposzátaból (139 pld), foltos nádiposzátaból (136 pld), barátposzátaból (562 pld), csilpcsalpfüzikéből (170 pld), mezei veréből (293 pld), zöldikéből (578 pld), tengelicből (411 pld) és fenyőpintyből (234 pld) fogtunk. Első ízben gyűrűztünk mezei pacstírtát és csíkosfejű nádiposzátaból, s ezzel a Sumonyiban jelölt madárfajok száma 144-re nőtt. Ellenőriztünk három külföldi gyűrűs madarat is (2 horvát gyűrűs fülemülesítke, 1 szlovák gyűrűs erdei szürkebegy), továbbá két alkalommal leolvastuk azt a nyakgyűrűs bütykös hattyút, amit 2000-ben Lengyelországban jelöltek, és már a korábbi években is rendszeresen megfigyeltünk a halastavakon. A tábor munkájában 74 fő vett részt. A programot a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium „Zöld Forrás” Alapja támogatta.

Különös társbérlet

A templomtornyokba kihelyezett költőládáink kb. 10%-át rendszeresen macskabaglyok foglalják el. Ez a bagolyfaj a kis-émilősök mellett szívesen zsákmányol madarokat is. A verébtől a rigó nagyságú fajokig semmi sincs előle biztonságban, de találtunk már szarkamaradványokat is az egyik költőhelyen. A tornyokban fészkelő házigalambok szintén szerepelnek tápláléklistáján. A kifejlett példányokat és a fiókákat egyaránt megfogja. Erről a költőládákban felhalmozódó tollmaradványok szolgálnak ékes bizonyítékkal.

A ragadozó és zsákmányállat viszonya tehát egyértelmű, ezért is okozott meglepetést számunkra, hogy a regenyei haranglábban kihelyezett költőládánkban a két faj társbérletben él egymással. Az idei első ellenőrzésünk során a két részre osztott fészkelő alkalmatlanság belső rekeszében négy, már kirepülés előtt álló macskabagoly-fiókát, a külső rekeszben két tojásos kotló házigalambot találtunk. Egyértelmű, hogy a galamb már a macskabaglyok költésének megkezdése után rakta le a tojásokat, a baglyok pedig túrték a zsákmányállat betolakodását. Hasonló társbérlettel a bagolytelepítés közel három évtizedes történetében még nem találtunk. Az esetre talán az adhat magyarázatot, hogy a ragadozó madarak a fészkelőhelyek szűkebb környezetében általában nem zsákmányolnak. Lehet, hogy a regenyei macskabaglyok esetében az ilyen terület nagysága csak a költőládára vagy a harangláb közvetlen környékére korlátozódik. Pontosán ezt nem tudjuk, viszont a házigalambok valószínűleg igen, ezért vállalták a számunkra különösnek tűnő kockázatot.

Madárbarát intézmények

Az MME Madárbarát kert programja lehetőséget kínál mindenki számára olyan környezet kialakításához, ahol a madarak is megtalálják létfeltételeiket. Az egyes alprogramokba a magán kert- és telektulajdonosokon kívül, iskolák, óvodák, panelházak lakói és munkahelyi közösségek is bekapcsolódhatnak. Alapvető követelmény, hogy a programba benevező magánszemély vagy közösség a birtokában, kezelésében lévő terület méretéhez mérten különféle madárvédelmi berendezéseket helyezzen ki (mesterséges fészkek, madáretetők, itatók stb.) megfelelő mennyiségben, lehetőség szerint sövényeket telepítsen, és környezetbarát módon művelje a kertjét. Lehet süntanyákat létrehozni, a fecskék megtelepedését műfecskefészkekkel elősegíteni, de készíthetnek darázsagaraszt vagy megfelelő kertrészek kialakításával lepkebarát kertet is. A munkálatok nagy szakértelmet nem igényelnek, de természetesen mindenki törekvését szakmai útmutatással segítjük. A tavasi folyamán Baranyában is újabb oktatási intézmények kapták meg az elismerő Madárbarát kert táblát. A pécsi Babits Gimnázium, a lippói és pogányi általános iskola, valamint a szederkényi óvoda szerepelt a díjazottak között. A kertek megtekintésekor öröm volt látni a pedagógusok téma iránti elkötelezettségét, ami nyilvánvalóan az intézményekben folyó környezeti nevelés, a gyerekek helyes természetszemléletének kialakítása terén is gyümölcsözően hat.

További madártani érdekességek Baranya megyéből:
www.baranyamadar.hu

Bank László

ÉRDEKES MADÁRMEGFIGYELÉSEK (2010. február–április)

A következőkben rövid áttekintést szeretnénk nyújtani a 2010 februárjától áprilisig terjedő időszak legérdekesebb faunisztikai megfigyeléseiből. Az itt következő – Magyarországon jórészt nagyon ritkán előforduló – madárfajok adatainak nagy része a Nomenclator Bizottság által hitelesítendő, ez viszont a legtöbb esetben még nem történt meg, ennek okán sem az előfordulások pontos időpontját, sem a megfigyelők nevét nem közöljük.

FEBRUÁR

A január első fele óta Fertőrákoson tartózkodó keleti gerle (*Streptopelia orientalis*) egészen február utolsó hetéig megfigyelhető volt a falu egyik szélső utcájában tanyázó balkáni gerlek csapatában. A január végén a Duna esztergomi szakaszán feltűnt – és a szlovák madarászok által Párkányban meg is gyűrűzött – immatur kis hattyút (*Cygnus columbianus bewickii*) február folyamán sokszor megfigyelték Esztergomban és Párkányban egyaránt. Február folyamán többször láttak egy vörös ásóludat (*Tadorna ferruginea*) a soproni határállomás közelében, a Fertőről oda kihúzó vadludak között. A hónap elején a naszályi Ferencmajori-halastavakon és a Duna budapesti szakaszán is észleltek egy-egy öreg ezüstsirályt (*Larus argentatus*). A hónap első felében többször láttak egy nyilvánvalóan fogságból szökött mandarínréce (*Aix galericulata*) gácsért Szentesen, a Kurca városi szakaszán. Ugyancsak február első hetében Sármedellék közelében a Kis-Balatonon egy öreg fekete sast (*Aquila clanga*), Biharugra közelében egy kanadai ludat (*Branta canadensis*), Halászteleknél a Dunán egy immatur, a Duna budapesti szakaszán pedig négy immatur ezüstsirályt (*Larus argentatus*) láttak. A hónap második hetében többször megfigyelték a nagyhegyesi Elepi-halastónál teelő öreg fekete sast (*Aquila clanga*). A már régóta a Kárpát-medencében kóborló öreg borzas gödény (*Pelecanus crispus*) a hónap második hetében – nem kis meglepetést keltve – a Duna budapesti szakaszán tűnt fel, és csaknem egy héttel ott is tartózkodott, utolsó budapesti megfigyelése után majdnem egy héttel pedig Somogyzentpál közelében, a Nagy-berekben, majd még ugyanazon a napon a közeli Marcali-víztárolónál észlelték. Február harmadik hetében Fertőhomok mellett egy immatur nílusi ludat (*Alopochen aegyptiaca*), Fajs közepében a Dunán egy halcsontfarkú récét (*Oxyura jamaicensis*), a naszályi Ferencmajori-halastavakon pedig egy immatur csüllöt (*Rissa tridactyla*) figyeltek meg. A hónap utolsó hetében két vörös ásólúd (*Tadorna ferruginea*) tűnt fel a geszti Begécsi-víztárolón. Február utolsó napjaiban a Harkakötöny melletti Harka-tónál egy öreg fekete sast (*Aquila clanga*) láttak (és az Elepi-halastónál teelő szintén öreg madár is ismét szem elé került), Szögliget közelében pedig egy törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*) figyeltek meg.

MÁRCIUS

A hónap legelején még látták Harkakötöny közelében az öreg fekete sast (*Aquila clanga*),

pár nap múlva ugyanitt viszont egy immatur pusztai sas (*Aquila nipalensis*) került szem elé. Március első hetében már két törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*) észleltek együtt, több alkalommal is Szögliget határában (ugyanott, ahol február utolsó napjaiban már láttak egy példányt). A január óta Esztergomnál (és a szlovákiai Párkánynál) tartózkodó immatur kis hattyú (*Cygnus columbianus bewickii*) egészen március közepéig volt megfigyelhető ezen a Duna szakaszon (a hónap utolsó hetében viszont néhány napra Verőce közelében tűnt fel). Márciusban számos alkalommal szem elé került két vörös ásólúd (*Tadorna ferruginea*) a geszti Begécsi-víztárolón, illetve Zsádány határában (Rókalyuk-hát). A hónap első hétvégéjén Balatonalmádinál egy öreg világoshátú heringsirályt (*Larus fuscus graellsii/intermedius*), a nagyhegyesi Elepi-halastavon, Makó közelében és a Bélapátfalva melletti Bél-kőnél egy-egy fekete sast (*Aquila clanga*), Ipolyvecsnél két kanadai ludat (*Branta canadensis*), egy Szödliget melletti bányatavon két öreg nílusi ludat (*Alopochen aegyptiaca*) láttak. Ugyaneközben a napokban Apajon feltűnt egy álarcos réce (*Anas americana*) gácsér (valószínűleg ugyanaz a példány, amelyet már 2008 és 2009 tavaszán is láttak ugyanitt), a Balaton nyugati részén, a Keszthelyi-öbölben pedig egy immatur jeges búvár (*Gavia immer*) jelent meg, ez a madár ott még két héttel megfigyelhető volt. Március második hetében a sármelléki repülőtérenél, az Elepi-halastónál és a Tiszabábolna melletti Montaj-tónál is észleltek egy-egy öreg fekete sast (*Aquila clanga*), a Duna hortai szakaszán pedig szem elé került egy halcsontfarkú réce (*Oxyura jamaicensis*), vélhetően ugyanaz a példány, amelyet februárban már láttak a közelben. A hónap második hétvégéjén ismét szem elé került az apaji álarcos réce (*Anas americana*), a Karcag melletti Kecskeripusztán pedig egy kanadai ludat (*Branta canadensis*) észleltek. Március harmadik hétvégéjén egy öreg borzas gödényt (*Pelecanus crispus*) figyeltek meg a szegedi Fehér-tavon, a szarvasi Iskolaföldi-halastavakon pedig egy immatur rózsás gödény (*Pelecanus onocrotalus*) jelent meg, amely egészen a hónap legvégéig Szarvas és Békésszentandrás térségében tartózkodott. Március utolsó harmadában a Bősárkány melletti Nyirkai-Hanyban egy öreg hím csuklyás bukót (*Mergus cucullatus*) láttak, ez valószínűleg ugyanaz a – vélhetően nem vad eredetű – madár, amely 2005 óta minden télen feltűnik a területen. Március utolsó hétvégéjén megint látták Apajon az álarcos récét (*Anas americana*), és ugyanitt két öreg világoshátú heringsirályt (*Larus fuscus graellsii/intermedius*) is láttak. A hónap végén (és április első napjaiban) Budapesten, a Ráckevei-Dunán egy szelíd – valószínűleg fogságból szö-

kött – öreg kanadai ludat (*Branta canadensis*) észleltek.

ÁPRILIS

A hónap első napjaiban Mezőfávnánál egy világos színváltozatú törpesast (*Aquila pennata*) láttak. Április második hetében többször is feltűnt egy immatur jeges búvár (*Gavia immer*) Balatonvilágosnál (valószínűleg a korábban a Keszthelyi-öbölben tartózkodó madár jött át ide); Fertőrákosnál, a Fertő Rákosi-öblében egy vörös ásóludat (*Tadorna ferruginea*), a Hortobágyi-halastavon egy öreg borzas gödényt (*Pelecanus crispus*), a Kistelek melletti Tóaljnál pedig egy átrepülő hím citrombillegetőt (*Motacilla citreola*) észleltek. A hónap közepén a geszti Begécsi-víztárolónál egy immatur fekete sast (*Aquila clanga*), Lajosmizse mellett pedig egy tojó kisasszonyrécét (*Aix sponsa*) láttak. Április harmadik hétvégéjén a Sumonyi-halastónál egy – a Hortobágyon kívül rendkívül ritkán megjelenő – csikosfejű nádiposztát (*Acrocephalus paludicola*), Hódmezővásárhelyen, a téglagyári tavaknál pedig egy hím bajszos posztát (*Sylvia cantillans*) fogtak és gyűrűztek (ez utóbbi mediterrán posztát fajnak ez a második előfordulása Magyarországon). Ugyaneközben a napokban a Bősárkány melletti Nyirkai-Hanyban egy kanadai ludat (*Branta canadensis*), Biharugrán egy immatur fekete sast (*Aquila clanga*), a gátéri szeméttelen pedig egy immatur világoshátú heringsirályt (*Larus fuscus graellsii/intermedius*) észleltek, de a jeges búvár (*Gavia immer*) is ismét szem elé került Balatonvilágosnál. Április utolsó harmadában ismét megfigyelték néhányszor az immatur rózsás gödényt (*Pelecanus onocrotalus*) Szarvason, a geszti Begécsi-víztárolón pedig egy öreg tojó vörös ásóludat (*Tadorna ferruginea*) láttak. A hónap utolsó hetében Kisújszállás közelében egy tojó citrombillegetőt (*Motacilla citreola*), a debreceni szeméttelen pedig egy immatur világoshátú heringsirályt (*Larus fuscus graellsii/intermedius*) észleltek. Április legvégén egy világos színváltozatú törpesast (*Aquila pennata*) került szem elé Nagy-szekely határában.

Köszönet illeti a madarak – név szerint nem említett – megfigyelőit, hogy adataikat közkinccsá tették. Kérjük, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Zalai Tamás, H-5100 Jászberény, Berényi u. 6. (tamas.zalai@www.hnp.hu)). Az itt felsorolt adatok nagyrészt az érdekes megfigyeléseket közzétevő www.birding.hu internetes oldalról származnak.

Összeállította: Hadarics Tibor

SWAROVISION
technológiával

ÚJ FÓKUSZ-MECHANIZMUS
1,5 méter közel-fókusz

EGYEDI EL FELÉPÍTÉS
verhetetlen funkcionalitás

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK

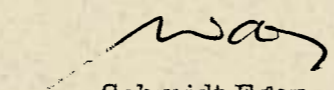
Prof. Dr. Szijj József 1927-2010

Megint elment egy jó barát, a legidősebb végzettsége szerinti magyar ornitológus. Amikor a gyászjelentést megkaptam, csak fogtam a kezemben, néztem, és gondolataim közben visszaszálltak a múltba. Valamikor az ötvenes évek elején találkoztunk először a Madártani Intézetben, ettől kezdve gyakran jártunk együtt a terepen. Számomra emlékezetes például az a több napos, a szegedi Fehér-tónál tett kirándulás, ahol Laci öcsémmel és Váradi Ferivel egyebek mellett egy új, a parti madarak fogására alkalmas nagy húzóhálót próbáltunk ki, de sokat madarásztunk együtt a Budai-hegyekben és másutt is. Jóskának akkoriban két fő kutatási területe volt. Az ócsai turjánról tervezett egy összefoglaló, ökológiai alapokon nyugvó tanulmányt, emellett rendszeresen járt a martonvásári arborétumban, ahol a mesterséges odúkból fészkelő cinegék költesbiológiáját tanulmányozta. Mindkét helyre többször is elkísértem, és minden alkalommal tanultam tőle. Kitűnő érzéke volt a különböző ökológiai problémák iránt, és ha folytatni tudja az ócsai turjánon végzett vizsgálatait, abból minden bizonnyal egy minden részletre kiterjedő tanulmány született volna. Jött azonban az 1956-os forradalom és szabadságharc, amelynek bukása után elhagyta Magyarországot. Még idehaza számos dolgozata jelent meg az Aquila hasábjain (például: Gémtelpek Magyarországon 1951-ben; Az 1947-51. évek keresztcsőrű-adatai és a külföldi irodalom; A gyurgyalag 1949. évi fészkelő telepei hazánkban), és társszerzője volt a Magyarország állatvilága (Fauna Hungariae) sorozat Madarak című kötetének is.

Munkásságát már idehaza is kettősség jellemezte, a madártani témák mellett intenzíven foglalkozott egyes madárfajok táplálékvizsgálatával, ezzel párhuzamosan rovar-tannal is. Tanulmányt írt a seregély táplálék-összetételéről és annak mezőgazdasági jelentőségéről, majd vizsgálta a fehér gólya, a kék vércse, a szalakóta táplálék-összetételét is. Rendszeresen gyűjtötte a rovarokat; elsősorban az egyenesszárnyúak, főleg a sáskák érdekelték, de naplójában szerepel egy nyári közös kirándulásunk, amikor a gödöllői halastavak mellett szitakötőket gyűjtöttünk.

Rövid bécsi tartózkodás után Dr. Keve András hathatós segítségével először a bonni A. Koenig Múzeumban, Niethammer professzor mellett dolgozott, majd a radolfzelli madárvártán folytatta tudományos munkáját, ahol a Bodensee récének ökológiáját kutatta. Utolsó munkahelyén, az esseni egyetemen már professzorként szinte kizárólag a sáskákkal foglalkozott. Hallgatóival, több alkalommal járt Görögországban, ahol a folyótorkolatok synökológiáját vizsgálta, de gyűjtött egyebek mellett Spanyolországban, a Földközi-tenger szigetein és Szaúd-Arábiában is. Leveleiben rendszeresen beszámolt élményeiről, tapasztalatairól és elküldte utolsó, 2004-ben megjelent összefoglaló munkáját (Die Springschrecken Europas) is. Amikor már lehetősége nyílt arra, hogy hazalátogasson, mindig találkoztunk. Jártunk a Dinnyési-Fertőn, gyűjtöttünk sáskákat Fülöpháza környékén, a Csaj-tónál, és ellátogattunk hajdani kutatási területére, az ócsai turjánra is. Utolsó levelét öt nappal halála előtt, február 20-án keltezte.

Halálával a tudomány egy kitűnő szakembert, én egy kedves jó barátot veszítettem el.

Schmidt Egon

Fiókat találtam!

Mit tegyek?

Az elárvult, de egészséges fiókák mentése és gondozása legtöbbször jóval könnyebb feladat, mint a sérült felnőtt egyedeké (amiről a 23-27. oldalon található írásunk). A legtöbb esetben a fiókat nem is kell „megmenteni”, a megtalálás helyén kell hagyni, ha mégis magunkhoz kell vennünk őket, könnyen etethetők, és az esetek túlnyomó többségében gond nélkül felnevelhetők és elengedhetők.

LEGTÖBBSZÖR NEM KELL MENTENI!

A lakott területen élő madarak többségének: a cinegéknek, rigóknak, verebeknek és baglyoknak a fiókái részleges fészekahagyók, ami azt jelenti, hogy még a teljes röpképesség elérése előtt elhagyják a fészket. Ennek a viselkedésnek a fiókák túlélésének növelésében van szerepe, mivel a ragadozók így csak egy-egy fiókat kaphatnak el, míg a fészekben az egész fészkelő elpusztíthatja egy-egy ragadozó. A még csak futni vagy kapaszkodni képes fiókák a fészkek közelében szóródnak szét, rejtőznek el a növényzet takarásában, és a szülőket jellegzetes kéréssel hívják magukhoz. Tehát ha gyámoltalannak tűnő, de egészséges, már teljes egészében tollas fiókába botlunk, ne szedjük össze, ne „mentsük” meg, mert ezzel valójában csak ártunk! Ilyenkor annyit érdemes tenni, hogy a fiatal madarat elvisszük egy közeli bokorba vagy fához, és az ágak közé helyezzük. Ne ijedjünk meg, ha nem látunk öreg madarat a közelben, a szülők nem lehetnek folyamatosan a fiókákkal, hiszen táplálékot kell gyűjteniük, és – például a cinegékénél – akár 8-10 fiókat kell folyamatosan megkeresniük és megetetniük.

MILYEN FÍÓKÁT TALÁLTAM?

Az első kérdés annak minél pontosabb meghatározása, hogy milyen korú és milyen táplálkozású madár fiókjáról van szó. A legrosszabb, és szerencsére ritkább eset, hogy még csupasz és vak fiókat találunk. Ezek a madarak csak néhány órák vagy napok, még szinte mozgásképtelenek, ezért ha a földön találjuk őket, tudhatjuk, hogy a fészkel nagy baj történt, leszakadt vagy kilyukadt. Az ilyen fiatal madarak nem képesek magukhoz hívni a szülőket, így segítség nélkül biztosan elpusztulnak. A tollas, aktívan mozgó, szaladni és kicsit repülni is tudó fiókat többnyire nem szorulnak segítségre, mert ők már önszántukból elhagyták a fészket. Ha

olyan fiatal madarakról van szó, amelyeknek néhány napig vagy egy-két hétig nevelnünk kell, jó tudni, hogy milyen táplálkozású fajjal lehet dolgunk – ebben a madárhatározók átlapozása is segíthet. A csőr alakjából nagyrészt kikövetkeztethető, hogy ragadozó, rovarevő vagy magevő madár fiókjáról van-e szó. Ha egy fióka a megtalálást követő egy-két órán belül nem kezd el tátogni vagy sipítózva táplálékot kérni, akkor valószínűleg beteg vagy sérült.

SZÁLLÍTÁS ÉS ELHELYEZÉS

Nagyon kicsi, csupasz fiókák esetében egy dobozt béleljünk ki száraz fűvel vagy papírzsebkendővel, és ebbe a mesterséges fészkekbe tegyük a csöppsege-

A ragadozók fiókái kampós csőrükről felismerhetők (kék vércse)

© ORSÁN ZOLTÁN

ket. Ha hűvösnek érezzük az időt, az etetések közti szünetekben egy könnyű ronggyal vagy papírzsebkendővel letakarhatjuk a „fészket”. Tollasodó vagy már tollas fiókáknál egy szellőzőnyílásokkal ellátott papírdoboz a legjobb szállító, és rövid távú elhelyezési hely, aminek az aljára naponta cserélendő széna- vagy újságpapír-almot tegyünk. Hosszú távon a nagyobb, tollas, már állni tudó fiókat érdemes megfelelő méretű, lehetőleg több ülőfával ellátott madárkalitkában elhelyezni. Ha ezt macskamentes helyre tudjuk a szabadban kiakasztani, esélyünk van arra, hogy a fiókák csipogását meghallja egy felnőtt madár, és a rácson keresztül akár etetni is kezdi őket. Ez azért különösen kívánatos, mert így a visszavadítás és a tanítás folyamata is egyszerűbb és gyorsabb.

© TÓTH ERZSÉBET

A molnárfecske-fiókák ideiglenesen lisztkekaccal is táplálhatók

ETETÉS ÉS ITATÁS

A macskák számára készült konzervhús, a túróból, reszelt sajtból, főtt tojásból álló keverék, a forrázott lisztkekac, a nyers marhahús megfelelő táplálék nem csak a rovarévo és ragadozó, de a legtöbb magevő fióka felneveléséhez is. A fió-

kanevelés fontos táplálék-kiegészítője a gyógyszertárakban olcsón beszerezhető kalcium-foszfát és a multivitamin por. Előbbi a magas fehérjetartalmú élelem előidézte gyors csontnövekedést segíti, megakadályozza az angolkór (puha, meggyűrődött csontok, gyenge ízületek) kialakulását, a multivitamin pedig nélkülözhetetlen az egészséges, a majdani repülésre alkalmas tollazat kifejlődéséhez (is). A kalciumba akár mindegyik vagy minden második falatot érdemes beleforgatni (ha nem tapad, előtte mártjuk vízbe), a multivitamin esetében elegendő minden etetéskor egy-egy ilyen adni minden madárnak. A meglepően gyakran kézre kerülő bagolyfiókról fontos tudni, hogy ezek a madarak köpetelnek, azaz az emésztetetlen, de élettanilag fontos szőrt és csontokat kis gombócok formájában visszaöklendezik. Az ezekben a madaraknak kínált húsdarabokat, ha nem tudunk beszerezni fiókatáplálás céljára laboregereket, forgassuk meg reszelt sárgarépában, ennek rostjai jól helyettesítik a szőrt és tollat.

Kezdetben az oválisra gyúrt vagy ilyen alakúra vágott falatok ne legyenek vastagabbak a csőr átmérőjének felénél, és ne legyenek hosszabbak a csőrnél. Ha a fiókák már megszokták minket és aktív tátogással kérik az élelmet, ennél nagyobb adagok is adhatók. Az etetés-

hez a legjobb a fióka méretével arányos, hosszú, vékony szárú, lekerekített végű csipeszt használni, mert ezzel – miképpen a madárszülők – a táplálékot akár mélyen a torokba is le tudjuk juttatni. Ha a fióka a közeledésünkre nem tátog, nem nyitja ki a csőrét, mutató és hüvelykujjunkkal felülről kétoldalt fogjuk meg, majd óvatosan nyissuk szét a csőrt addig, hogy a csipesszel a falatot a szájníylásba tudjuk csúsztatni. A falatokat mártjuk vízbe, mert ez könnyíti a nyelést, és egyben gondoskodik a vízutánpótlásról is. Az etetett fiókát stabil alapra, akár a tartódoboz szélére vagy az ujjunkra ültessük. Ha még nem tud kapaszkodni, de nagyon ugrál (különösen az etetés elején, amikor még farkaséhes), borítsuk rá a 45 fokban megdöntött, félig csukott tenyerünket úgy, hogy a nyaka az összeérintett hüvelyk- és mutatóujjunk között bukkanjon ki.

Az etetés gyakorisága kapcsán általános szabály, hogy a táplálékot hangosan kérő fiókákat mindig meg lehet etetni; minél kisebb a madár, annál gyakrabban, de legalább óránként mindenképpen ellenőrizzük és kínáljuk meg. Csak nappal etessünk (a bagolyfiókákat is mindaddig, amíg nem tudnak önállóan táplálkozni, ilyenkor már este, egy adagban kínálhatjuk nekik a tálkába helyezett húst), mert éjjel mind a madaraknak, mind nekünk

© TÓTH ERZSÉBET

Vendégművészek a zeneszobában (molnárfecske-fiókák)

pihennünk kell. Egy még csupasz énekesmadár-fióka felnevelése 2-3 hétig is tarthat, míg egy nagy, részben vagy egészen kitollasodott, többé-kevésbé repülő fiókaról sokszor csak 2-3 napig kell gondoskodnunk.

FECSEKFIÓKÁK MENTÉSE HŰVÖS, ESŐS NYÁRI IDŐSZAKBAN

A 2010-es év madarai – a fecskék – különösen érzékenyek a költési időszakban bekövetkező, több napig tartó hideg, csapadékos időjárásra, mert ekkor a kizárólagos táplálékukat jelentő repülő rovarok „eltűnnek”, és a madarak éhezni kezdenek. Ilyenkor a szülők megpróbálják minimalizálni az energiafelhasználásukat, nem repülnek, az eresz alá, sokszor az épületek belső helyiségeibe, akár lakásokba húzódnak, vagy beülnek a fészekbe. Ha ilyen helyzetet tapasztalunk, néhány pár, illetve fészekalj esetében jó eséllyel segíteni tudunk akár az öreg madarakon is. Amint észreveszünk, hogy a rossz idő miatt a szülők nem repülnek és órák óta nem etetnek, az előzőekben leírt falatkákat csipesszel kínáljuk fel a fiókáknak. Amennyiben tátogva kérik az ennivalót, könnyű a dolgunk, ha nem teszik, akár ki is vehetjük

őket a fészekből, és a kedvezőtlen időjárás végéig dobozban, kézből etethetjük őket. Amint megjavul az idő, tegyük vissza a fiókákat, illetve hagyjuk abba az etetést, a feladatot az ismét vadászni kezdő szülők visszaveszik tőlünk. Több napig elhúzódó hideg, csapadékos időben előfordulhat, hogy az öreg madarak is rászorulnak, elfogadják a felkínált táplálékot. Ilyenkor az eresz alatt, az ablakpárkányon üldögélő vagy az épület helyiségeinek melegébe behúzódó madarak

közébe lapos tálkába élő lisztkekacot, aprócska marhahúsdarabokat tehetünk ki, ezeket a kiéhezett madarak jó eséllyel felcsipegetik.

FELKÉSZÍTÉS AZ ELENGEDÉSRE

Amint a fiókák elég nagyok a járásra, kapaszkodásra, tegyük őket egy megfelelő méretű madárkalitkába. Ebben az etetés is könnyebb, mivel a csipesszel a rácson keresztül is benyújtható az enni-ivaló. A kalitkában a fiókáknak kellő terük van a mozgásra, szárnypróbálgatásra (mellizmok erősítése), ami elengedhetetlen az önálló életre való felkészülésben. Amint a madarak a kalitkába kerültek, a kézből történő etetés mellett egy tálkában mindig legyen előttük élelem és víz is, hogy gyakorolhassák az önálló táplálkozást és ivást. Nagyon fontos, hogy ekkorra már tisztában legyünk „madarunk” felnőttkori táplálkozásával, mert a megevőknek (kúpos csőr) ilyenkor már apró szemű magvakat kell az etetőtálkába helyeznünk. Rovarevők esetében élő lisztkekacot, baglyoknak egy mélyebben műanyag dobozban állatkereskedésekben beszerezhető egeret vagy tücsköt adjunk, hogy gyakorolhassák a vadászatot. Lehetőleg ne etessünk vadbefogott egerekkel és rovarokkal, mert ezek mér-

Meggyvágó fiókája

© ORBÁN ZOLTÁN

A fészekhagyó fiókák önállóan is képesek táplálkozni (tőkés réce fiókája)

© ORBÁN ZOLTÁN

gezetek lehetnek (bár az állaton ez nem látszik), és ez a kis mennyiségű méreg az ilyen állatokkal etetett madárban felhalmozódva akár a védencünk pusztulását is okozhatja. Az idő előrehaladtával fokozatosan csökkentsük a kézből etetések gyakoriságát, így készítetve a fiókákat az önállósodásra. Legalább néhány nappal az elengedés előtt a kalitkát napra tegyük ki a szabadba, árnyékba (ügyljünk, hogy a macska ne érhesse el), hogy a madarak szokják a klímát. Végül a fiókákat egy utolsó bőséges etetés után engedjük el egy bokros, erdős helyen, a nappali madarakat a délelőtti, a baglyokat a késő esti órákban.

HOVA VIHETJÜK A TALÁLT FIÓKÁKAT?

Amennyiben nincs időnk vagy lehetőségünk heteken át gondozni a mentett fiókákat, juttassuk el őket a megfelelő szakintézetbe, elsősorban a legközelebbi állatkertbe. A madarakat befogadó intézmények néhány kivételes esetet

Feketerigó-fióka

(fokozottan védett madarat) nem számítva nem tudnak kimenni az állatkert, korlátozott anyagi lehetőségeik miatt csak akkor tudnak segíteni, ha a madarak már hozzájuk kerültek! A legjobb megoldás, ha a tudakozó 198-as számán megkérdezzük, vagy az MME honlapjának madármentéssel foglalkozó oldalán (az elérési útvonal a cikk végén olvasható) megnézzük a közelünkben lévő állatkert vagy illetékes nemzeti park igazgatóság elérhetőségét, majd felhívjuk őket és egyeztetünk velük (nyitva tartás, férőhely stb.).

Magyarország egész területét lefedik a nemzeti parkok. Ha mi magunk nem tudjuk a talált madarat eljuttatni a legközelebbi madármentő állomásra, vegyük fel a kapcsolatot az illetékes nemzeti park igazgatóság természetvédelmi osztályával vagy közvetlenül a tájvédelmi körzet őrével, ahol bejelentést tehetünk.

További információ:
www.mme.hu > *Napi madárvédelem* > *Madármentés*

Orbán Zoltán

www.mme.hu

Madárvédelmi hírek, aktuális programok, beszámolók, felhívások – minden, ami a madárbarátokat érdekelheti!

MADÁR TÁRLAT

Tóth István Zsolt dombóvári tagtársunk 1980-ban született. Már 1996 óta aktív tagja a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 28-as számú helyi csoportjának. Itt számtalan munkából vehette ki részét, bizonyíthatta elkötelezettségét és kitartását. A fotózást a megismételhetetlen pillanatok megörökítése miatt kezdte el. Mára a legfontosabb célja képeivel a körülöttünk lévő valós természet bemutatása és annak megismertetése a nagyközönséggel. További természetfotói megtekinthetők a világhálón a www.termeszetfotoim.gportal.hu honlapon.

Egerészölyv

Fali gyík

„Minihelikopter”

Erdei pocok

Havasi partfutó

Rétisas

Barátcinege

Sárganyakú erdeieger

INGYENES
ONLINE
FOTÓMAGAZIN
MINDENKINEK!